

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ Μ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 213 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2008 • ΣΕΒΑΤ - ΑΔΑΡ Α' 5768

ΤΑ ΠΥΡΙΝΑ ΜΕΤΩΠΑ ΤΗΣ ΑΚΥΡΟΛΕΞΙΑΣ: Το Ολοκαύτωμα ούτε ως μετωνυμία ούτε ως μεταφορά*

Των ΕΛΕΝΗΣ ΚΟΣΜΑ - ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΜΗΤΑ

«Δεν υπάρχει ρατσισμός χωρίς μια γλώσσα»

Jacques Derrida,
«Η τελευταία λέξη του ρατσισμού»

«Γιατί οι λέξεις είναι φορείς ιδεών' γεννούν ιδέες,
πολύ περισσότερο από το να γεννιούνται από αυτές»

Jean Baudrillard,
«Συνθήματα»

Η ΑΝΑΣΥΡΣΗ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ «ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ» από το οπλοστάσιο της ευρωπαϊκής ιστορίας για την περιγραφή της πρόσφατης αποτέφρωσης πάτριων δασικών (και όχι μόνο) εκτάσεων ήταν ίσως εξίσου απρόκλητη με το ίδιο το έγκλημα και εξίσου εκτεταμένη: τόσο που ένας εξωτερικός παρατηρητής θα έλεγε πως είναι τουλάχιστον ευτραφή τα ιστορικά αντανakλαστικά και οι συλλογικές μας ευαισθησίες. Τα πράγματα προφανώς δεν είναι έτσι: είναι πολύ απλούστερα: ή δεν γνωρίζουμε καθόλου το περιεχόμενο της λέξης «Ολοκαύτωμα» ή γνήσιοι κληρονόμοι του αρχαιοελληνικού λυρισμού καταληφθήκαμε και εμείς από έναν ανοικονόμητο μεταφορικό οίστρο.

ΛΥΠΟΥΜΑΣΤΕ ΠΟΥ ΠΡΕΠΕΙ να πάρουμε τα πράγματα απ' την αρχή. Ως Ολοκαύτωμα αναγνωρίζεται η μοναδική στην ιστορία μαζική βιομηχανία θανάτου με γραφειοκρατικά και ορθολογικά χαρακτηριστικά, που έστησε ο Χίτλερ τη δεκαετία του '40 και είχε ως αποτέλεσμα την εξόντωση έξι εκατομ-

* Ο τίτλος κατά παράφραση εκείνου που δίνει η Ρίκα Μπενβενίστε στο επίμετρό της για το βιβλίο της Annette Wiewiorka, Άουσβιτς: 60 χρόνια μετά, Πόλις, 2006.

μυρίων Εβραίων. Είναι το «έγκλημα των εγκλημάτων», η θλιβερή επιτομή του Ναζισμού μέχρι και την ύστατη στιγμή της πτώσης του. Και είναι στη διακριτική ευαισθησία του καθενός να καταλάβει ότι τέτοια πράγματα δεν επιδέχονται καμιάς μορφής μεταφορική χρήση. Συνιστά ασέβεια όχι μόνο προς την τοτινή αλλά και προς την τωρινή τραγωδία. Η ακύρωση των ιστορικών φορτίων, ή έστω η αγαθών προθέσεων λεκτική συστέγαση γεγονότων καταστατικά διαφορετικών, δυσχεραίνει κάθε προσπάθεια υπεύθυνης ιστορικής συνομιλίας, νομιμοποιεί μια φενακισμένη αγοραπωλησία ανύπαρκτων γνώσεων, επιβραβεύει τότε και τώρα την αδιαφορία.

Η ΕΜΜΟΝΗ με τη σημασία της λέξης «Ολοκαύτωμα» δεν αποτελεί σε καμιά περίπτωση σχολαστικιστικό τερτίπι. Η γλώσσα δεν είναι ένα εξωτερικό και αδιαφοροποίητο όλο, από το οποίο δανειζόμαστε αδιάκριτα και κατά βούληση την τάδε ή τη δείνα λέξη. Η δέσμευσή μας στην (πολιτική) πραγματικότητα που μας συνέχει φαίνεται και από τον τρόπο που επιλέγουμε να μιλήσουμε για αυτήν και ασφαλώς «δεν υπάρχει ρατσισμός χωρίς μια γλώσσα»: «Η φυλετική βία δεν είναι μόνο λέξεις, αλλά της χρειάζεται μια λέξη. Παρότι μνημονεύει το αίμα, το χρώμα, τη γέννηση, ή μάλλον επειδή εκφέρει αυτόν τον νατουραλιστικό και κάποτε αναφερόμενο στη θεϊκή δημιουργία (créationniste) λόγο, ο ρατσισμός προδίδει πάντα τη διαστροφή ενός ανθρώπου, "ζώου ομιλούντος". Θεσμοθετεί, δηλώνει, γράφει, εγγράφει, προγράφει. Σύστημα στιγμάτων, ιχνογραφεί τους τόπους

► Συνέχεια στη σελίδα 30

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ο Σαμουήλ χρίζει τον Δαβίδ. Φρέσκο στη Συναγωγή Doura - Ευρώπης της Συρίας (3ος αι.)

Ο μύθος της εβραϊκής συνωμοσίας

Του Καθηγητή ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Μπορούμε και επιβάλλεται να το πούμε εξαρχής και χωρίς περιστροφές: η έκδοση του βιβλίου του φιλοσόφου, ιστορικού των ιδεών και πολιτειολόγου Πιέρ-Αντρέ Ταγκιέφ για τον μύθο των «Σοφών της Σιών» καλύπτει με μεγάλες αναλυτικές αξιώσεις ένα βασικό κενό στην ελληνική Βιβλιογραφία τη σχετική με ένα πρόβλημα που τροφοδότησε κατά το παρελθόν, αλλά και συνεχίζει να εμψυχώνει, όλα τα επικίνδυνα και ακραία αρνητικά πάθη κατά του εβραϊκού λαού. Προσωπικά, δεν έχουμε υπόψη μας άλλη τέτοια κριτική, ολοκληρωμένη και πολυεπίπεδη μελέτη, στην ελληνική πάντα βιβλιογραφία, η οποία να συνδυάζει, με μεγαλειώδη πράγματι τρόπο, τη λεπτομερειακή ιστορική έρευνα που αποδεικνύει, πολλαπλώς και αναντίρρητα, ότι τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» είναι ένα χυδαίο πλαστογράφημα της ρωσικής τσαρικής μυστικής αστυνομίας των αρχών του 20ού αιώνα, με τη γενοκτονική ιδεολογία του αντισημιτισμού που απορρέει από αυτά τα «Πρωτόκολλα».

Ο Ταγκιέφ παρουσιάζει βήμα βήμα, στηριζόμενος σε πλήθος ιστορικών ντοκουμέντων, την επινόηση του σχετικού μύθου και την κυκλοφορία του, από την πρώτη δημοσίευση των «Πρωτοκόλλων», το 1903 αποσπασματικά και το 1905 σε ολοκληρωμένη μορφή, μέχρι και τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου κατά των Δίδυμων Πύργων στη Νέα Υόρκη. Το βάρος, βέβαια, της εξαντλητικής κριτικής παρουσίασης πέφτει κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, στα χρόνια της επινόησης του μύθου από την τσαρική Ρωσία, όπου ο ορθόδοξος μυστικιστής Σεργκέι Αλεξάντροβιτς Νίλους (1862-1929) δημοσιεύει το «ντοκουμέντο» των «Πρωτοκόλλων» ως παράρτημα στο θρησκευτικό βιβλίο του «Το Μεγάλο μέσα στο Μικρό, ο Αντίχριστος ως επικείμενη πολιτική δυνατότητα» (1905). Ο στόχος είναι προφανής: να συσχετισθεί άμεσα η «έλευση» του Αντίχριστου με τους Εβραίους, να πεισθεί ο ρωσικός χριστιανικός πληθυσμός ότι οι Εβραίοι «ενσαρκώνουν» τον Αντίχριστο. Με τη σκόπευση αυτή, οι Εβραίοι χρεώνονται όλα τα κοινωνικά και οικονομικά δεινά που πλήττουν τη χώρα την περίοδο αυτή, ώστε να «νομιμοποιηθεί»

η εσωτερική πολιτική του Τσάρου Νικολάου Β' και να δικαιολογηθούν όλα τα αντι-εβραϊκά πογκρόμ.

Εντούτοις, παρά τις κατ' επανάληψη έγκυρες επιβεβαιώσεις, ήδη από το 1921, για την ανυπαρξία των «Πρωτοκόλλων», παρά, δηλαδή, την αποκάλυψη

Καταδίκη αντισημιτικού βιβλίου στην Ελλάδα

Μετά από τρεις ημέρες δικαστικής διαδικασίας το τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων Αθηνών, στις 13 Δεκεμβρίου 2007, κατέδικασε τον Κ. Πλεύρη σε φυλάκιση 14 μηνών με ζετή αναστολή για τα υβριστικά, συκοφαντικά περιεχόμενα του βιβλίου του «Οι Εβραίοι. Όλη η αλήθεια». Το δικαστήριο έκρινε ότι τα όσα αναφέρονται στο βιβλίο οδηγούν στην ανάπτυξη πνεύματος μισαλλοδοξίας, ρατσισμού και αντισημιτισμού.

ότι αυτά συντάχθηκαν από την Οχράνα, την τσαρική μυστική αστυνομία, η διακίνηση και υποδοχή του σχετικού μύθου της συνωμοσίας (οι Εβραίοι κατέχουν το χρήμα, συνωμοτούν και θέλουν να γίνουν κυρίαρχοι του κόσμου, καθορίζουν την τύχη του, διαθέτουν προσβάσεις σε όλες τις κυβερνήσεις, οι οποίες τους υπηρετούν συνειδητά ή ασυνείδητα κ.λπ.) δεν έπαψε, το αντίθετο, να σημειώνει ιδιαίτερες επιτυχίες. Γιατί; Αυτό είναι το κεντρικό ερώτημα που θέτει ο Ταγκιέφ στο βιβλίο του και στο οποίο απαντά κατά τη γνώμη μας με θαυμαστή επάρκεια και πρωτοτυπία.

Η «διαβολική αιτιότητα»

Σύμφωνα με τον Γάλλο στοχαστή, ο συγκεκριμένος μύθος λειτουργεί στη βάση της λεγόμενης «διαβολικής αιτιότητας». Όταν κάποιος τον επικαλούνται, το κάνουν για να υποδείξουν έναν εχθρό, στην περίπτωση των Εβραίων τον «απόλυτο» προς εξόντωση εχθρό, όπως συνέβη στη ναζιστική Γερμανία, δηλαδή μία εδραία αιτία η οποία θεωρείται η αφετηρία όλων των δεινών. Αλλά εδώ χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, αφού η επίκληση αυτού του μύθου συνδυάζει μια ορισμένη ανορθολογικότητα με έναν σιδερένιο ορθολογισμό. Μέσα σε έναν κόσμο όπου κυριαρχούν η ορθολογική εργαλειακότητα και η τεχνοκρατική ουτοπία, η επίκληση του μύθου μπορεί μεν να υποδεικνύει μια ορισμένη επιστροφή του «ανορθολογικού», ωστόσο, ο ίδιος ο μύθος διαθέτει μια εσωτερική άκαμπτη ορθολογικότητα, αυτήν της αιτιώδους εξήγησης. Όλα παραπέμπουν σε μία και μοναδική αρχική γενεσιουργό αιτία, αφού, σύμφωνα με τον Λ. Πολιακόβ, έναν από τους σημαντικότερους και πρωτόπλους ερευνητές του αντισημιτικού/αντισιωνιστικού συνδρόμου, «το πνεύμα των ανθρώπων γοητεύεται από τη στοιχειώδη και εξαντλητική αιτιότητα».

Οι λειτουργίες του μύθου της «παγκόσμιας εβραϊκής συνωμοσίας»

Στο πλαίσιο αυτό, ο Ταγκιέφ θα επεξεργαστεί και θα υποδείξει ένα σχήμα αποτελούμενο από πέντε λειτουργίες που εξηγούν την επιτυχία του μύθου της «παγκόσμιας εβραϊκής συνωμοσίας».

Η πρώτη λειτουργία: όλα εξηγούνται διά της απλούστευσης. Ο μύθος προσφέρει το κλειδί της γνώσης. Εξηγεί διά της απλούστευσης των δεδομένων ό,τι φαίνεται σκοτεινό και απόμακρο για την πλειονότητα του

πληθυσμού, και την ίδια στιγμή συστηματοποιεί διάσπαρτες φήμες και ενισχύει στερεότυπα. Ικανοποιεί, έτσι, την ανάγκη για «γνώση» της ίδιας της ιστορικής εξέλιξης, τα νοήματα της οποίας φαίνονται απόμακρα, σύνθετα και δυσεπίλυτα για τους περισσότερους: «τα «Πρωτόκολλα» παράγουν έτσι, μέσω της δαιμονοποίησης ενός αιώνιου εχθρού του ανθρώπινου γένους, την κατανόηση του ουσιώδους, που θεωρείται συγκαλυμμένο... Ο μύθος της παγκόσμιας εβραϊκής συνωμοσίας παίρνει τη μορφή δαιμονολογικού μύθου, καθώς φωτίζει τη διστορική αρχή του κακού υπό το πρίσμα ενός μονοαιτιακού αναγωγισμού».

Λειτουργία δεύτερη: η άμυνα κατά μιας απειλής. Τα «Πρωτόκολλα», επισημαίνει ο Ταγκιέφ, λειτουργούν «αποκαλυπτικά», ξεγυμνώνουν και κατονομάζουν τον εχθρό, τον κάνουν να μιλάει για τα σκοτεινά του σχέδια. Ταυτόχρονα, «η ανάγνωση των «Πρωτοκόλλων» έχει καθαρτικά αποτελέσματα, φέρνει γαλήνη και παρηγοριά σε όσους κυριεύτηκαν από την ανησυχία που νιώθει κανείς όταν πιστεύει ότι υπάρχουν τρομακτικοί εχθροί, αλλά δεν μπορεί να τους προσδιορίσει». Επιπλέον, αυτή η προσφερόμενη γνώση της απειλής «λειτουργεί ως μέθοδος αυτό-ανοσοποίησης» εκείνων οι οποίοι κατέχουν πλέον το μυστικό της κακοδαιμονίας τους. Αυτοί, πλέον, επειδή «γνωρίζουν», αποκλείεται να «μολυνθούν». Αλλά, πάνω απ' όλα, η αποκάλυψη του μυστικού της συνωμοσίας μιας φούχτας συνωμοτών λειτουργεί ως η «αρχή της προσπάθειας εξολόθρευσης της, ως πράξης αμυντικής μαγείας. Της στερεί τα μέσα να αμυνθεί», και την ίδια στιγμή παρέχει στους κατά φαντασία πληττόμενους τα μέσα της αντεπίθεσης «ακολουθώντας τους μυστικούς κανόνες δράσης του ίδιου του εχθρού». Με άλλα λόγια, η «συνωμοσία» επιβάλλει την «αντί-συνωμοσία» των αμόλυπτων. Γι' αυτούς τους τελευταίους όλα επιτρέπονται προκειμένου να εξοντώσουν το «κακό».

Λειτουργία τρίτη: η νομιμοποίηση ως εθνοκεντρική εκλογίκευση. Αν τα «Πρωτόκολλα» λειτουργήσαν σε μια πρώτη φάση ως μέσα δικαίωσης των πογκρόμ κατά των Εβραίων στην τσαρική Ρωσία, αυτή η νομιμοποιητική τους λειτουργία δεν σταμάτησε εκεί. Στην αραβοϊσραηλινή σύγκρουση, παραδείγματος χάριν, η ήττα των αραβικών χωρών στον Πόλεμο των Έξι Ημερών ερμηνεύτηκε όχι ως καθαρή στρατιωτική ήττα, αλλά ως ήττα οφειλόμενη στο «αποτέλεσμα μιας

διεθνούς συνωμοσίας σκοτεινών δυνάμεων που είχαν οργανωθεί από «σιωνιστές». Τα θύματα, επομένως, αν και ηττημένα, εξακολουθούσαν να παραμένουν «καλύτερα» από τους νικητές, παρά την ήττα τους.

Λειτουργία τέταρτη: η εξόντωση του απόλυτου εχθρού. Εδώ, ο μυθικός μηχανισμός των «Πρωτοκόλλων» δεν υποδεικνύει «απλώς» την αναγκαιότητα απομόνωσης του δαιμονοποιημένου εχθρού, αλλά συνιστά και κάλεσμα για τη φυσική του εξόντωση. Ο εχθρός μπορεί να προσλάβει τις πιο διαφορετικές μορφές, μπορεί να είναι ο φιλευθερισμός/ καπιταλισμός, ο κομμουνισμός/ διεθνισμός, η μασονία κ.ο.κ.

Λειτουργία πέμπτη: η αρνητική αναμάγευση του κόσμου. Παρέχοντας μια βάση αιτιώδους μυθολογικής εξήγησης, τα «Πρωτόκολλα» συμβάλλουν στην ενίσχυση μιας διάχυτης αγωνίας, στοιχείο το οποίο παραπέμπει στο καθήκον μιας διαρκούς επαγρύπνησης, μιας μαγικής επαγρύπνησης. Πρόκειται, όπως θα επισημάνει ο Ταγκιέφ, «για μια συναισθηματικοφανταστική λειτουργία αρνητικής αναμάγευσης του κόσμου, που επικαλείται φανταστικές δυνάμεις, οι οποίες βάζουν εναντίον νόμων της φύσης, τους βιάζουν και τους παραβιάζουν». Ο «Εβραίος», στο πλαίσιο αυτό, κατασκευάζεται, όπως συνέβη στην περίπτωση του Ναζισμού, ως «αντι-φυλή», ως κάτι το οποίο βρίσκεται εκτός ανθρώπινης φύσης. Δεν είναι «απλώς» ο εκπρόσωπος του Σατανά, αλλά ο ίδιος ο Σατανάς προσωποποιημένος, και είναι με τον τρόπο αυτόν που «η συνωμοσιακή φιλολογία τείνει να ταυτίζεται με τη σατανιστική φιλολογία».

Οι δομές του μύθου

Η εξαιρετική αυτή ανάλυση των λειτουργιών του συνωμοσιολογικού μύθου δεν περιορίζεται βέβαια στον αντισημιτισμό της εξόντωσης, όσο και αν ο τελευταίος αποτελεί την κορυφαία και πλέον φονική του επένδυση. Αγκαλιάζει μια σειρά από σύγχρονα κοινωνικά, πολιτισμικά και πολιτικά φαινόμενα. Όπως, παραδείγματός χάρη, τη συγκαρι-

νή λαϊκής κατανάλωσης (παρά-) φιλολογία περί εξωγήινων, περί αποκρυφισμού, αλλά και έναν νέο χύδην, ανορθολογικό και μίζεραμπιλιστικό λαϊκισμό που επαναφέρει στο προσκήνιο αντι-παγκοσμιοποιητικούς μύ-

θους (περί «αόρατης κυβέρνησης» που καθορίζει τις τύχες του κόσμου κ.λπ.). Όλα αυτά τα θέματα ο Ταγκιέφ τα προσεγγίζει με σπάνια αναλυτική δεινότητα και πληρότητα στο άλλο του βιβλίο («Imaginaire du complot mondial. Aspects d' un mythe moderne» — «Το φαντασιακό της παγκόσμιας συνωμοσίας. Πλευρές ενός σύγχρονου μύθου»). Από αυτή τη σημαντική μελέτη αξίζει, εκτός των άλλων, να συγκατησει κανείς τις βασικές αρχές δόμησης όλων των συνωμοσιολογικών πεποιθήσεων. Πρώτον, την πίστη ότι τίποτα δεν είναι τυχαίο. Η θέση αυτή αρνείται την ύπαρξη του τυχαίου και του ενδεχομένου. Δεύτερον, την πίστη πως ό,τι συμβαίνει είναι προϊόν συγκεκριμένων προθέσεων ή κρυμμένων θελήσεων. Τρίτον, η πίστη πως τίποτα δεν είναι αυτό που φαίνεται ότι είναι. Οι ομοιότητες είναι πάντα απατηλές. Συνεπώς, αν τα πάντα είναι μεταμφιεσμένα, όλα πρέπει να αποκαλυφθούν. Τέταρτον, όλα συνδέονται μεταξύ τους με τρόπο απόκρυφο, σκοτεινό.

Ο αναλυτικός στοχασμός του Πιερ-Αντρέ Ταγκιέφ μας προσφέρει σημαντικά στοιχεία για να εξηγήσουμε και να κατανοήσουμε τους τρόπους με τους οποίους σήμερα (ανά-) δομούνται (με «μεταμοντέρνο» τρόπο, σύμφωνα με τον συγγραφέα) ευρύτερες περιοχές του νεωτερικού φαντασιακού. Ο μύθος της (εβραϊκής) συνωμοσίας συνιστά ένα από τα κεντρικότερα μοτίβα τους. Η πλούσια και άκρως συγκαρινή προβληματική που αναπτύσσει ο Γάλλος στοχαστής είναι μια ρηξικέλευθη τομή στις σκοτεινές όψεις αυτού του φαντασιακού.

[Ο κ. **Ανδρέας Πανταζόπουλος** είναι Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το μελέτημά του δημοσιεύτηκε στην «Ελευθεροτυπία» (Βιβλιοθήκη), 22.6.2007].

PIERRE-ANDRÉ TAGUIEFF

Ο μύθος των «Πρωτοκόλλων της Σιών»

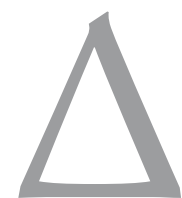

PIERRE-ANDRÉ TAGUIEFF

Imaginaire du complot mondial. Aspects d' un mythe moderne

Η μεταφορά και η εξόντωση του εβραϊκού πληθυσμού της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Της ΞΑΝΘΙΠΠΗΣ ΚΟΤΖΑΓΕΩΡΓΗ

Δύο ομάδες κατοικούσαν επίσης στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη: οι Εβραίοι και οι Αρμένιοι¹. Από τις δύο αυτές ομάδες οι Εβραίοι ήταν αυτοί που βίωσαν με τραγικότερο από τους Έλληνες τρόπο τη βουλγαρική κατοχή στην περιοχή. Στις αρχές του 1942 οι Εβραίοι της περιοχής ήταν περίπου 4.640 και η συντριπτική πλειοψηφία τους ζούσε στην Καβάλα (3.022). Κάποιοι από αυτούς, λίγοι στον αριθμό εγκατέλειψαν την περιοχή κατά το δεύτερο χρόνο της κατοχής και έτσι στις αρχές του 1943 οι Εβραίοι εμφανίζονται λιγότεροι κατά 400 άτομα (4.250)².

Οι νομοθετικές διατάξεις που έπληξαν τον εβραϊκό πληθυσμό ήταν κυρίως ο Νόμος «για την προστασία του Έθνους» του 1941 (21.01.1941, Βουλγαρική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως 26.01.1941, αρ. 16) και ο Νόμος «περί βουλγαρικής υπηκοότητας» του 1942 (10.06.1942). Το άρθρο 21 του Νόμου «για την προστασία του Έθνους» αρνιόταν το δικαίωμα βουλγαρικής υπηκοότητας στους κατοίκους της εβραϊκής καταγωγής και τη στερούσε και από αυτούς που την είχαν ήδη, ενώ το άρθρο 18 επέκτεινε την ισχύ του νόμου και στις περιοχές που αποκτήθηκαν μετά τον Απρίλιο του 1941. Παρ' όλες τις προσπάθειες των Βουλγάρων κυρίως ιστορικών να μειώσουν τη δύναμη και τη σημασία του, ο νόμος αυτός καθεαυτός ήταν αρκετά σκληρός. Με βάση το νόμο αυτό περιορίστηκε ο αριθμός των Εβραίων που επιτρεπόταν να ασκούν το επάγγελμα του γιατρού, του δικηγόρου, του μηχανικού, καθώς και ο αριθμός των Εβραίων που μπορούσαν να φοιτούν στο Πανεπιστήμιο. Οι Εβραίοι δεν μπορούσαν, επίσης, να διαθέτουν υπηρέτες, να στέλνουν χρήματα εκτός Βουλγαρίας, να αλλάζουν τόπο κατοικίας, να κατέχουν μεγάλα ακίνητα. Έπρεπε μάλιστα να δηλώσουν ιδιαίτερα την κινητή και ακίνητη περιουσία τους στις

αρμόδιες βουλγαρικές κρατικές υπηρεσίες. Τα οικονομικά περιοριστικά μέτρα για τους Εβραίους της Βουλγαρίας επεκτάθηκαν από το καλοκαίρι του 1941 και στους Εβραίους των «νέων εδαφών».

Μετά τη Συνδιάσκεψη του Wannsee (20.1.1942)³, όταν αποφασίστηκε η τελική λύση του εβραϊκού ζητήματος, θεσπίστηκαν και στη Βουλγαρία αυστηρότεροι ακόμη νόμοι: νόμος που επέβαλε ειδικό φόρο 20% σε όλες τις ακίνητες περιουσίες των Εβραίων. Νόμος που δήμειε φαρμακεία, εμπορικά αποθέματα, ορυχεία, ασφαλιστήρια και οικίες που ανήκαν σε Εβραίους (εκτός από την προσωπική τους κατοικία). Ειδικές άδειες για να ταξιδεύουν. Νόμος που διέλυε τις εβραϊκές οργανώσεις. Σταδιακά τους απαγορεύθηκε ακόμη και να κατέχουν ραδιόφωνα και τελικά τους επιβλήθηκε να φορούν και το κίτρινο αστέρι του Δαβίδ. Το κίτρινο αστέρι, καθώς και ξεχωριστή κίτρινη ταυτότητα που δήλωνε την εβραϊκή τους καταγωγή στα ελληνικά και τα βουλγαρικά επιβλήθηκε και στους Εβραίους της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης, αφού πρώτα επιβλήθηκε γενική καταγραφή τους με παρουσίαση στην αστυνομία και κατάθεση πρόσφατης φωτογραφίας. Με κίτρινο αστέρι χαραχθηκαν επίσης οι πόρτες των οικιών και των καταστημάτων τους. Παράλληλα, καταγράφηκε η περιουσία τους, κατασχέθηκε άμεσα το 20% και δεσμεύθηκε το υπόλοιπο. Απαγορεύθηκε η άσκηση οποιουδήποτε επαγγέλματος σε όλους ανεξαιρέτως τους Εβραίους, ενώ οι νέοι επιστρατεύονταν με τους Έλληνες και κάποιους Μουσουλμάνους στα τάγματα εργασίας. Σταδιακά, στους Εβραίους απαγορεύθηκαν επίσης η διέλευση από τους κεντρικούς δρόμους των πόλεων και η είσοδος σε δημόσια θεάματα και κέντρα ψυχαγωγίας⁴. Νόμος πάλι «περί της βουλγαρικής υπηκοότητας» αρνιόταν στους κατοίκους εβραϊκής κατα-

γωγής το δικαίωμα να είναι Βούλγαροι υπήκοοι στις «νέες χώρες» και το δικαίωμα να μετοικίζουν από τόπο σε τόπο.

Στις αρχές του καλοκαιριού του 1942 η βουλγαρική Κυβέρνηση αναζητούσε τρόπους να ευθυγραμμιστεί άμεσα με την πολιτική του τσάρου Μπόρις και έμμεσα με την πολιτική του Γ' Ράιχ για την επίλυση του εβραϊκού ζητήματος. Στις 12 Ιουνίου κατατέθηκε στη Βουλγαρική Βουλή από τον Υπουργό Εσωτερικών Π. Γκαμπρόφσκι νέο νομοσχέδιο -ανάλογο με εκείνο του Οκτωβρίου του 1940- με σκοπό να καλύψει τα κενά της ήδη θεσπισμένης νομοθεσίας εναντίον των Εβραίων και με ιδιαίτερη έμφαση σε τρία σημεία: α) στην προσπάθεια να δικαιολογηθεί η αναγκαιότητα να ψηφιστεί εκ νέου μία πράξη για την προστασία του Έθνους· β) στην ανάγκη «να λυθεί δραστικά το εβραϊκό ζήτημα» και γ) στο γεγονός η απόφαση και ο σχεδιασμός που αφορά τα ζητήματα αυτά να είναι γρήγορος και στον κατάλληλο χρόνο. Στα τέλη Ιανουαρίου 1943 έφτασε στη Σόφια, ως ειδικός απεσταλμένος του Άντολφ Άιχμαν, ένας από τους άντρες του, ο επικεφαλής των ομάδων Θυέλλης Θήοντορ Ντάννεκερ. Σκοπός της επίσκεψής του ήταν να βοηθήσει τη βουλγαρική Κυβέρνηση -η οποία είχε ζητήσει αυτή τη βοήθεια- ως ειδικός για το εβραϊκό ζήτημα. Η προηγούμενη αποστολή του ήταν η εξόντωση των Εβραίων στη Γαλλία και την εμπειρία του από την επιχείρηση αυτή έφερνε τώρα στη Βουλγαρία. Στις 2 Φεβρουαρίου ο Ντάννεκερ και ο Γκαμπρόφσκι συμφώνησαν να εκτοπιστούν όλοι οι Εβραίοι της ενωμένης Βουλγαρίας, αλλά ο εκτοπισμός να αρχίσει από τους Εβραίους της Διοικήσεως του Αιγαίου και των Διοικήσεων Σκοπίων, Μοναστηρίου και Πιρότ. Η συμφωνία μεταβιβάστηκε για επικύρωση στο βουλγαρικό Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο στις 12 Φεβρουαρίου, μετά από μία μακρά συνεδρίαση, ενέκρινε πλήρως τις εισηγήσεις του Βούλγαρου Επιτρόπου Εβραϊκών Υποθέσεων Α. Μπέλεφ για τον εκτοπισμό των Εβραίων⁵. Για να αποφευχθούν τυχόν ταραχές προβλέφθηκε οι Εβραίοι αυτοί να μεταφερθούν πρώτα εντός Βουλγαρίας και από εκεί με τραίνα να οδηγηθούν στον τελικό τόπο εκτοπισμού. Στις 22 Φεβρουαρίου ο Επίτροπος Εβραϊκών Υποθέσεων Α. Μπέλεφ και ο επικεφαλής των γερμανικών ομάδων

Θυέλλης Ντάννεκερ υπέγραψαν και επίσημα συμφωνία για τον εκτοπισμό 20 χιλιάδων Εβραίων στις ανατολικές γερμανικές χώρες.

Μετά τη συμφωνία αυτή, στις 2.3.1943 το βουλγαρικό Υπουργικό Συμβούλιο εξέδωσε δέσμη διαταγμάτων που σχετίζονταν έμμεσα και άμεσα με τον εκτοπισμό των Εβραίων και τον προετοιμάζαν. Ο χάρτης των διαταγμάτων αυτών δίνει βήμα με βήμα την προετοιμασία του εκτοπισμού, τον οποίο ενδύει χαρακτηριστικά με επίφαση νομιμότητας. Τα διατάγματα αυτά αφορούσαν ειδικότερα την αποστέρηση των Εβραίων από τη βουλγαρική υπηκοότητα και την απαλλοτρίωση της περιουσίας τους. Το διάταγμα αρ. 113 αφορούσε την υπηρεσιακή μετακίνηση όλων των πολιτών υπαλλήλων της Επιτροπής Εβραϊκών Υποθέσεων μέχρι τις 31 Μαΐου 1943, οπότε το εβραϊκό ζήτημα έπρεπε να έχει τελικά επιλυθεί. Το διάταγμα αρ. 114 όριζε ο βουλγαρικός οργανισμός σιδηροδρόμων να επιτρέψει τη δωρεάν μεταφορά όλων των προσώπων εβραϊκής καταγωγής που ζούσαν στις Διοικήσεις Αιγαίου, Σκοπίων, Μοναστηρίου και Πιρότ ή στην παλαιά Βουλγαρία. Το διάταγμα αρ. 115 όριζε ότι οι επιτροπές επίταξης της χώρας θα επέτασσαν και θα διέθεταν τα απαραίτητα κτίρια και ακίνητα για την οργάνωση των στρατοπέδων για τους Εβραίους. Σημαντικότερο στον τομέα αυτό ήταν το διάταγμα αρ. 116, το οποίο αποστερούσε όλους τους κατοίκους μη βουλγαρικής καταγωγής από τη βουλγαρική υπηκοότητα και ενέτελε να εκβληθούν από τη χώρα. Το άρθρο 15 του νόμου περί βουλγαρικής υπηκοότητας είχε ήδη δώσει τις νομικές δικαιοδοσίες στο βουλγαρικό Υπουργικό Συμβούλιο να χειριστεί με αυτόν τον τρόπο τους Εβραίους κατοίκους της Βουλγαρίας, καθώς προέβλεπε ότι κάθε πρόσωπο που αποστερούνταν τη βουλγαρική υπηκοότητα έπρεπε να εγκαταλείψει τη χώρα. Άλλα τρία διατάγματα αφορούσαν το εβραϊκό ζήτημα: το διάταγμα αρ. 117 προέβλεπε τη μετακίνηση προσώπων που θα αναλάμβαναν τη φρούρηση της κινητής και ακίνητης περιουσίας των εκτοπισθέντων Εβραίων μέχρι την τελική της διάθεση· το διάταγμα αρ. 126 απαλλοτρίωνε την ακίνητη περιουσία όλων των προσώπων εβραϊκής καταγωγής που θα εκτοπίζονταν από τη χώρα και τη μετέτρεπε σε κρατική περιουσία· τέ-

Δράμα. Οι καπναποθήκες όπου κρατούνταν οι Εβραίοι πριν τον εκτοπισμό τους.

λος, το διάταγμα αρ. 127 διέταξε τον εκτοπισμό 20.000 Εβραίων, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στις «νεοαπελευθερωθείσες χώρες».

Μετά την έκδοση του τελευταίου διατάγματος εκπρόσωποι της Επιτροπής Εβραϊκών Υποθέσεων στάλθηκαν στις περιοχές όπου ζούσαν Εβραίοι. Είχαν επιφορτισθεί άμεσα με την απομάκρυνση των Εβραίων, την εγκατάστασή τους σε προσωρινά στρατόπεδα και τον επακόλουθο εκτοπισμό τους έξω από τη χώρα στα στρατόπεδα θανάτου όπου οι εκπρόσωποι θα είχαν την υποστήριξη της αστυνομίας και των άλλων αρχών. Η επιχείρηση εξόντωσης των Εβραίων ξεκίνησε το πρωί της 4ης Μαρτίου 1943 στην Ανατολική Μακεδονία και την ελληνική Θράκη και άμεση συνέπειά της ήταν ο εκτοπισμός και η εξόντωση ποσοστού 97 με 99% του συνόλου των Εβραίων της περιοχής. Ο στρατός απέκλεισε τις γειτονιές και δεν επέτρεψε την κυκλοφορία των κατοίκων μέχρι τις 7.30 το πρωί. Στις 4-5 το πρωί ομάδες φρουρών, που αποτελούνταν από τρεις αξιωματικούς της αστυνομίας, έπαιρναν οδηγίες και κατάλογο με ονόματα εβραϊκών οικογενειών τις οποίες θα έπρεπε να συλλάβουν, καθώς και τα απαραίτητα εργαλεία για τη σφράγιση των οικιών. Έβγαλαν τις εβραϊκές οικογένειες από τα σπίτια τους, λέγοντάς τους ότι η κυβέρνηση είχε διατάξει τη μεταφορά τους προσωρινά στο εσωτερικό της χώρας. Είχαν επιλεγεί οι συντομότερες διαδρομές για να οδηγηθούν στα σημεία που είχαν ετοιμαστεί ως στρατόπεδα συγκέντρωσης. Τέτοια στρατόπεδα είχαν ετοιμαστεί στην Καβάλα, τη Δράμα, την Κομοτηνή, την Ξάν-

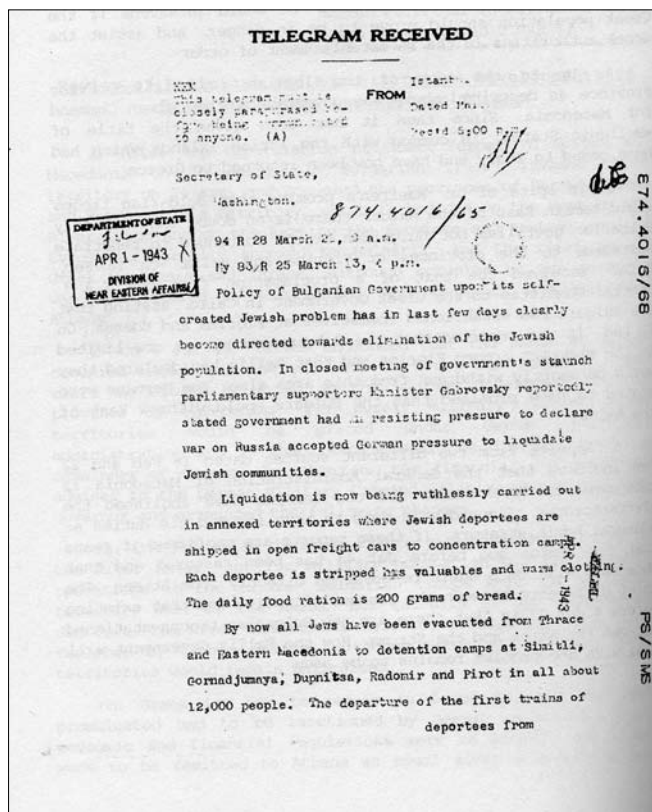
θη, τις Σέρρες και δεν ήταν άλλα από τις κεντρικές καπναποθήκες των πόλεων αυτών. Από αυτά τα αρχικά στρατόπεδα οι Εβραίοι επρόκειτο να μεταφερθούν σε άλλα στο Μπλαγκόεβγκραντ (τότε Γκόρνα Τζουμαγιά) και τη Ντούπνιτσα της Βουλγαρίας, που ήταν και τα κέντρα διακίνησης. Οι Εβραίοι της Ξάνθης μεταφέρθηκαν στη Ντούπνιτσα, όλοι οι υπόλοιποι στο Μπλαγκόεβγκραντ. Οι βουλγαρικές αρχές εξακολούθησαν στα κέντρα αυτά να παραπλανούν τους Εβραίους σχετικά με τον προορισμό τους λέγοντάς τους, όμως, τώρα ότι πρόκειται να τους μεταφέρουν στην Παλαιστίνη από λιμάνια της Αδριατικής και της Μαύρης θάλασσας. Από τις δύο αυτές βουλγαρικές πόλεις δύο τραίνα οδήγησαν τους Εβραίους στο Λομ στις 18 και 19 Μαρτίου. Στο τραίνο που αναχώρησε από το Μπλαγκόεβγκραντ στις 18 Μαρτίου επέβαιναν 1.985 Εβραίοι. Στα τραίνα της 19ης Μαρτίου 692 Εβραίοι από το Μπλαγκόεβγκραντ, 1.385 από τη Ντούπνιτσα και 158 από το Πιρότ' συνολικά διακινήθηκαν από τα κέντρα αυτά 4.507 Εβραίοι. Στο Λομ έφτασαν στις 19-20 Μαρτίου και στις 20-21 μεταφέρθηκαν έπειτα με τέσσερα πλοιάρια, μέσω του Δούναβη και της Βιέννης, στο Κάτοβιτς της Πολωνίας κάτω από την επίβλεψη του ίδιου του Ντάννκερ όλοι οι Εβραίοι που είχαν επιβιώσει στο ταξίδι (6 είχαν πεθάνει στο μεταξύ) και επιπλέον ένα μωρό που γεννήθηκε στο Λομ. Τα πλοία αυτά μετέφεραν από 874-1.100 επιβάτες το καθένα και συνολικά μεταφέρθηκαν 4.219 Εβραίοι. Το ταξίδι ως τη Βιέννη κράτησε πέντε μέρες· από τη Βιέννη μέσω του Κάτοβιτς, οι Εβραίοι της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης οδηγήθηκαν στην Τρεμπλίνκα όπου και εξολοθρεύθηκαν λίγες μέρες αργότερα.

Επικεφαλής της επιχείρησης στη διοίκηση του Αιγαίου ήταν ο Γιάροσλαβ Καλίτσιν. Βούλγαροι αστυνομικοί εκτελούσαν σε συνεργασία με τους Γερμανούς χρέη φυλάκων στα τραίνα, όχι μόνο κατά το βουλγαρικό τμήμα της διαδρομής, αλλά και ως το Κάτοβιτς. Τη φρούρηση των τραινών είχαν αναλάβει ομάδες που αποτελούνταν από ένα διευθυντή της αστυνομίας, δύο ανώτερους αξιωματικούς και σαράντα κατώτερους. Η Επιτροπή Εβραϊκών Υποθέσεων είχε επίσης ορίσει ομάδες από 14 ως 32 αστυνομικούς για να συνοδεύσουν τα πλοιάρια που έφυγαν από το Λομ. Ως τη Βιέννη τους Εβραίους συ-

νόδευσαν βουλγαρική φρουρά και Βούλγαροι γιατροί, την ακριβή εκτέλεση της επιχείρησης όμως επέβλεπαν Γερμανοί φρουροί. Σύγχρονοι Βούλγαροι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι η επιχείρηση προετοιμάστηκε με τέτοιο τρόπο που δεν φανέρωνε τίποτε από ό,τι περίμενε τους Εβραίους της περιοχής. Βουλγαρικές πηγές αναφέρουν ότι στο σιδηροδρομικό σταθμό της Δράμας και της Ξάνθης οι Εβραίοι φώναζαν κατά την αναχώρησή τους «Ζήτω ο τσάρος Μπορίς Γ'», καθώς τους είχαν εξηγήσει ότι τους με-

ταφέρουν προσωρινά στα όρια της παλαιάς Βουλγαρίας και ότι θα τους ξαναγουρίσουν και πάλι στα σπίτια τους γι' αυτό το λόγο άλλωστε σφράγιζαν τα σπίτια με την παρουσία τους. Στην παραπλανητική αυτή εικόνα που δινόταν προς τους εκτοπιζόμενους Εβραίους συνετέλεσε, σύμφωνα με τον Καλίτσιν, και το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια του ταξιδιού και κατά την παραμονή τους στα στρατόπεδα συγκέντρωσης η συμπεριφορά και οι συνθήκες διατροφής ήταν αρκετά καλές. Μάλιστα σε αναφορά του σχετικά με τη μεταφορά του εβραϊκού πληθυσμού ο Α. Μπέλεφ, ο Επίτροπος Εβραϊκών Υποθέσεων σημείωνε: «Δεν σημειώθηκε κανένα ατύχημα κατά την απομάκρυνση. Δεν υπήρξαν περιπτώσεις αντίστασης ή ανυπακοής· ούτε περιπτώσεις βίας ή δραματικού χαρακτήρα. Ο εβραϊκός πληθυσμός επέδειξε τέλεια υποταγή και παραίτηση».

Υπάρχουν, όμως, πληροφορίες που μιλούν για τις εξαιρετικά άσχημες συνθήκες που επικρατούσαν τόσο στα στρατόπεδα όσο και κατά τη διαδρομή: οι Εβραίοι απήχθησαν από τα σπίτια τους απροειδοποίητα και κλείστηκαν σε στρατόπεδα χωρίς

Αναφορά του Αμερικανού προξένου στην Κωνσταντινούπολη B. Bejay για τον εκτοπισμό των Εβραίων της Αν. Μακεδονίας και της Θράκης (USNARA, 874.4016/68, 25.3.1943).

η ακίνητη περιουσία των Εβραίων αποτέλεσε βορά των Βουλγάρων, των Αρμενίων και των λίγων συνεργαζόμενων Ελλήνων, τα καταστήματα και οι οικίες καταλήφθηκαν, τα κινητά περιουσιακά στοιχεία με αξία απήχθησαν με φορτηγά, ενώ τα είδη νοικοκυριού και τα κινητά χωρίς ιδιαίτερη αξία πουλήθηκαν με εξευτελιστικές συνθήκες σε πλειστηριασμό⁶.

Από διαφορετικές πηγές μας έχουν παραδοθεί τέσσερις διαφορετικοί αριθμοί που σχετίζονται με τους εκτοπισθέντες Έλληνες Εβραίους από την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη. Ο πρώτος προέρχεται από εβραϊκή πηγή και αναφέρει 3.587 εκτοπισθέντες⁷. Από τη βουλγαρική πλευρά μας δίνονται τρεις διαφορετικοί αριθμοί: οι δύο πρώτοι προέρχονται από την αναφορά του Επιτρόπου Εβραϊκών Υποθέσεων και από την αναφορά του περιφερειακού Διοικητή Αιγαΐδος Στ. Κλέτσκοφ: 4.256 άτομα αναφέρει ο Επίτροπος Εβραϊκών Υποθέσεων και 4.025 ο περιφερειακός Διοικητής. Η διαφορά στους αριθμούς ερμηνεύεται από τους Βούλγαρους ιστορικούς ως εξής: ο πρώτος αριθμός βασίζεται

αρκετά τρόφιμα, νερό, εγκαταστάσεις υγιεινής. Υποβλήθηκαν σε ταπεινωτικές σωματικές έρευνες και τους έκλεψαν ακόμη και τα λίγα υπάρχοντα που η αστυνομία τους είχε επιτρέψει να πάρουν μαζί τους. Πολλοί αρρώστησαν και άλλοι πέθαναν. Οι φύλακες τους συμπεριφέρονταν άσχημα και τους υπέβαλαν σε σωματικές και ψυχολογικές ταλαιπωρίες. Σύμφωνα με μαρτυρίες των ίδιων των Εβραίων, εξάλλου, η μεταφορά τους γινόταν σε τρέινα που χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά ζώων. Μετά τη μεταφορά τους η κινητή και

Έλληνες Εβραίοι εκτοπισθέντες από την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη το Μάρτιο του 1943

Περιοχή	Αριθμοί βουλγαρικής Επιτροπής Εβραϊκών υποθέσεων	Αριθμοί Βουλγαρικού περιφερειακού διοικητή εκτοπισμού	Αριθμοί Βούλγαρου επικεφαλής επιχείρησης	Αριθμοί εβραϊκής πλευράς
Κομοτηνή	909	865	878	
Αλεξανδρούπολη	44	48	42	150
Δράμα	592	592	589	780
Ξάνθη	537	534	536	261
Καβάλα	1.657	4.471	1.484	1.800
Σέρρες	471	471	471	596
Ζίχνη	19	19	18	
Θάσος	32	16		
Ελευθερούπολη		5	19	
Χρυσούπολη			12	
Σύνολο	4.256	4.025	4.224	3.587

στα στοιχεία που έδωσαν στην επιτροπή οι εβραϊκές κοινότητες στην περιοχή για τον αριθμό των μελών τους, ενώ ο δεύτερος αριθμός είναι ουσιαστικά ο αριθμός των εκτοπισθέντων. Ο τρίτος αριθμός αναφέρεται από τον Γιάρσλαβ Καλίτιν και είναι 4.224 άτομα. Να σημειώσουμε εδώ ότι ο τελικός αριθμός που δίνει ο Βούλγαρος Επίτροπος Εβραϊκών Υποθέσεων είναι 4.215 άτομα, καθώς από το σύνολο των Εβραίων που συγκεντρώθηκαν 37 απολύθηκαν ως ξένοι υπήκοοι και 4 πέθαναν στο ταξίδι της μεταφοράς προς το Δούναβη. Επίσης, ότι από την Καβάλα δεν απομακρύνθηκαν κατά την επιχείρηση εκτοπισμού όλοι οι Εβραίοι της κοινότητας, γιατί αρκετοί από αυτούς (πάνω από 100) είχαν ήδη εκτοπιστεί στα λεγόμενα τάγματα εργασίας και εργάζονταν σε έργα στην παλαιά Βουλγαρία. Διάταγμα του βουλγαρικού Υπουργικού Συμβουλίου προέβλεπε την απόλυσή τους από τα τάγματα εργασίας και τη μεταφορά τους στα στρατόπεδα· πολλοί από αυτούς πάντως δεν απολύθηκαν με το δικαιολογητικό ότι τους είχαν άμεση ανάγκη· άλλοι δραπέτευσαν και ορισμένοι ενώθηκαν με τις γυναίκες και τα παιδιά τους για να μοιραστούν την ίδια μοίρα. Τέλος, έξι Εβραίοι με ελληνική υπηκοότητα ζήτησαν άσυλο στο τουρκικό προξενείο Κομοτηνής και σώθηκαν. Αν συνυπολογιστούν τα στοιχεία αυτά με τα στοιχεία που έδωσε το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Συντονισμού και Γνωματεύσεως αμέσως μετά την Κατοχή για τους Εβραίους που επιβίωσαν, ο πραγματικός αριθμός των Εβραίων της περιοχής που

εξοντώθηκαν προσεγγίζει μάλλον τον αριθμό του περιφερειακού διοικητή: 4.025 άτομα.

Η επίσημη δικαιολογία που προέβαλε η Βουλγαρία μετά τον εκτοπισμό ήταν ότι αναγκάστηκε να προχωρήσει στην εξόντωση των εβραϊκών κοινοτήτων για να ισορροπήσει τις πιέσεις εκ μέρους της Γερμανίας να κηρύξει πόλεμο κατά της Ρωσίας⁸. Οι Βούλγαροι ιστορικοί προωθούν σήμερα την άποψη ότι η εξόντωση των Εβραίων της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης ήταν έργο αποκλειστικά του τσάρου Μπόρις Γ' και της Κυβέρνησης του Μπ. Φίλοφ, οι οποίοι κατόρθωσαν να κρατήσουν μυστικά τα σχέδια για τη «λύση» του εβραϊκού ζητήματος, όχι μόνο από τη βουλγαρική κοινή γνώμη, αλλά και από το βουλγαρικό Κοινοβούλιο. Ισχυρίζονται, επίσης, ότι την πραγματική αιτία για τον εκτοπισμό των Εβραίων της Αιγαΐδος δεν γνώριζε ούτε και το τεχνικό προσωπικό που ανέλαβε την επιχείρηση ούτε και οι διοικητικές Αρχές της περιοχής. Τα σχέδια αυτά γνώριζαν μόνο οι εκπρόσωποι της Επιτροπής Εβραϊκών Υποθέσεων και ο Γιάρσλαβ Καλίτιν, προϊστάμενος του διοικητικού τμήματος της Επιτροπής. Ωστόσο, δεν πιστεύουμε ότι επρόκειτο για άγνοια ούτε της βουλγαρικής Βουλής ούτε και της βουλγαρικής κοινής γνώμης· μπορούμε ίσως να μιλήσουμε για απάθεια ή αδυναμία αντίδρασης, τουλάχιστον μέχρι τη μεταφορά των Εβραίων στα προσωρινά στρατόπεδα συγκέντρωσης και από εκεί στο Δούναβη για

τον τελικό εκτοπισμό. Ιδιαίτερα η βουλγαρική Βουλή ήταν ανεπίσημα πλήρως ενήμερη για τα σχέδια της βουλγαρικής Κυβέρνησης ήδη από τον Ιούνιο του 1942, όταν κάποια από τα κορυφαία μέλη της είχαν αντιδράσει στην ψήφιση της πράξης για την «Προστασία του Έθνους». Η εκτέλεση των σχεδίων της βουλγαρικής Κυβέρνησης, λοιπόν, ολοκληρώθηκε όχι μέσα σε κλίμα απόλυτης μυστικότητας, πράγμα αδύνατο, αλλά σε κλίμα σιωπηρής συνενοχής.

Υποσημειώσεις:

1. Η μόνη εθνική ομάδα που δεν υπέστη τις συνέπειες των νομοθετικών και διοικητικών βουλγαρικών μέτρων στην περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης ήταν οι Αρμένιοι. Το 1943 σύμφωνα με βουλγαρικά στοιχεία 5.853 Αρμένιοι ζούσαν σε όλη την περιοχή, ήταν αστικά εγκατεστημένοι, οι περισσότεροι από αυτούς στην Καβάλα, την Κομοτηνή και τη Δράμα. Οι βουλγαρικές Αρχές τήρησαν στάση φιλική απέναντί τους και τους παραχώρησαν πλήρη ελευθερία, εφόσον και οι ίδιοι αποδείχτηκαν πολύ καλοί συνεργάτες τους. Οι δυνατότητες μάλιστα που τους παραχώρησαν οι βουλγαρικές Αρχές τους έδωσαν την άνεση να διεκδικήσουν την άνοιξη του 1943 τη θέση των εκτοπισμένων Εβραίων στον τομέα του εμπορίου και της βιοτεχνίας (βλ. D. Jonchev, «Η από κοινού συμβίωση Ελλήνων, Αρμενίων, Βουλγάρων, Εβραίων και Μουσουλμάνων στο Αιγαίο, 1941-1944. Μερικές απόψεις». Ανακοίνωση στο Ελληνοαρμενικό συνέδριο Έλληνες και Αρμένιοι στη Ν.Α. Ευρώπη και τη Μ. Ασία κατά το 19ο και 20ό αιώνα. Προβλήματα Συμβίωσης και Επιβίωσης», Θεσσαλονίκη 31.10-2.11.1994. Η ανακοίνωση μου παραχωρήθηκε από το συγγραφέα).

2. Ο καθηγητής Χάγκεν Φλάισερ στο πολύ καλό βιβλίο του *Στέμμα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, Τόμος Β', 318 αναφέρει ως αιτία του εκτοπισμού των Εβραίων των κατεχομένων περιοχών και το γεγονός ότι αποτελούσαν πρόσθετο εμπόδιο στα βουλγαρικά σχέδια για εκβουλγαρισμό της περιοχής. Δεν συμεριζόμαστε την άποψη αυτή, καθώς, όπως φαίνεται και από τον αριθμό που αναφέρεται στο κείμενο, η εβραϊκή μειονότητα στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη ήταν μηδαμινή σε ποσοστό· εξάλλου, οι Βούλγαροι ούτε είχαν αντιμετωπίσει στο παρελθόν προβλήματα με την ειρηνική εβραϊκή κοινότητα της ίδιας της Βουλ-

γαρίας ούτε και πιστεύουμε θεωρούσαν εμπόδιο τους ελάχιστους Εβραίους της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης στον εκβουλγαρισμό της περιοχής από τον ελληνικό και μουσουλμανικό χαρακτήρα της.

3. Για το πλήρες κείμενο του «Πρωτοκόλλου του Wanssee» βλ. στο Avalon Project at the Yale Law School στη διεύθυνση του Διαδικτύου: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/imt.htm>. Για τη Συνδιάσκεψη του Wanssee βλ. και Manfred Messerschmidt, «The Final solution in South-East Europe. Enforcement and Obstruction» στο *Μακεδονία και Θράκη, 1941-1944, Κατοχή-Αντίσταση-Απελευθέρωση*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη, 9-11 Δεκεμβρίου 1994), Θεσσαλονίκη 1998, 211-220.

4. Σχετικά με την εβραϊκή πολιτική της Βουλγαρίας και τους Εβραίους της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης βλ. D. Jonchev, *op. cit.* D. Jonchev, «The Jews from the New Lands in the policy of Tzar Boris III (October 1940-March 1943)», *Annual of the Institute for Jewish Studies* XXVII/1994, 20-21 και 24-25. Marshall Lee Miller, *Bulgaria during the Second World War*, 22, 95-100. Hans-Joachim Hoppe, «Germany, Bulgaria, Greece: Their relations and Bulgarian Policy in Occupied Greece», *Journal of the Hellenic Diaspora* XI/3 (1984), 41-54. Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Οι διωγμοί των Εβραίων εν Ελλάδι 1941-1944*, Αθήνα 1969, 170 και 177-183. Βλ. επίσης, Daskalov, DP/2, 36. Για τους Εβραίους της περιοχής βλ. και *Μαύρη Βίβλος*, 142-144. Κατά τον M. Messerschmidt, *ό.π.*, 220 όλες οι αντιεβραϊκές διατάξεις ακυρώθηκαν στη Βουλγαρία στις 30 Αυγούστου 1944.

5. Η Επιτροπή Εβραϊκών Υποθέσεων συστάθηκε τον Αύγουστο του 1942 με απόφαση του βουλγαρικού Υπουργικού Συμβουλίου του ίδιου μήνα. Ο Αλεξάντερ Μπέλεφ, πρώην τμηματάρχης του Υπουργείου Εσωτερικών, διορίστηκε Επίτροπος στις αρχές Σεπτεμβρίου. Από αναφορά του Ντάννεκερ προκύπτει ότι πριν ακόμη εγκριθεί η επιχείρηση από το Υπουργικό Συμβούλιο με δική του πρωτοβουλία ο Μπέλεφ έστειλε πράκτορες στις νεοπροσαρτημένες περιοχές να διερευνήσουν τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν οι Εβραίοι να μεταφερθούν στα στρατόπεδα. Προσωρινά στρατόπεδα συγκέντρωσης δημιουργήθηκαν σε τέσσερα μέρη: Γκόρνα Τζουμαγιά, Ντούπνιτσα, Ραντομίρ, Πιρότ. Βλ. USNARA, 874.4016/65, 13 March 1943, B. Berry (Istanbul) to the Secretary of State. Επίσης,

την επιστολή ενημέρωσης του Ντάννεκερ προς τον Άντολφ Άιχμαν (Σόφια, 8.2.1943), σύμφωνα με την οποία οι Βούλγαροι ήταν έτοιμοι για τον εκτοπισμό 6.000 Εβραίων από την παλαιά Βουλγαρία και 14.000 από τις «νέες χώρες». Ο Γκαμπρόφσκι δήλωνε επίσης έτοιμος για τη μεταφορά όλων των αρρένων Εβραίων 17-46 ετών σε στρατόπεδα για καταναγκαστική εργασία. Αυτά συμπεριλαμβάνονταν στις προτάσεις του Μπέλεφ που επικύρωσε το βουλγαρικό Υπουργικό Συμβούλιο. Βλ. και τη μυστική έκθεση του Ντάννεκερ προς την 4η Διεύθυνση της Γενικής Διοίκησης Παγκόσμιας Ασφάλειας (Σόφια, 16.2.1943). Τα δύο αυτά έγγραφα του Ντάννεκερ δημοσιεύει η V. Toshkova, *Balgariia, svoenravniiat sajuznik na tretia raih*, 113 (αρ. 82) και 116 (αρ. 85).

6. Jonchev, *Συμβίωση* και Jonchev, *The Jews from the New Lands*, 20-21 και 24-25. Επίσης, Daskalov, DP/2, 36. Βλ. επίσης, Hans-Joachim Hoppe, 413-414. Ενεπεκίδης, 177, 179, 180. Βλ. επίσης, USNARA, 874.4016/65, 13 March 1943, B. Berry (Istanbul) to the Secretary of State και USNARA, 874.4016/65, 25 March 1943, B. Berry (Istanbul) to the Secretary of State. Επίσης, Χάγκεν Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα, ό.π.*, 318-319.

7. Η Οντέτ Βαρών στο άρθρο της «*Μια σιωπή των γραπτών πηγών*» (περ. *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχ. 52-53, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1994, 79-84) αναφέρει ότι από την Καβάλα στάλθηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης 1.800 Εβραίοι, από τη Δράμα 780, από τις Σέρρες 596, από την Ξάνθη 261, από την Αλεξανδρούπολη 150 (σελ. 79) (Παραπέμπει σε Μικαέλ Μόλχο-Ιωσήφ Νεχαμά, *In Memoriam*, Θεσσαλονίκη 1974, 19). Να σημειώσουμε εδώ και τους αριθμούς που έδωσε το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Συντονισμού και Γνωματεύσεως αμέσως μετά την Κατοχή και δεν πρέπει να είναι απόλυτα ακριβείς: από τους 140 Εβραίους της Αλεξανδρουπόλεως επιβίωσαν οι 4· από τους 550 της Ξάνθης επέστρεψαν οι 6· από τους 819 της Κομοτηνής οι 28· από τους 2.100 Εβραίους που ζούσαν στην Καβάλα επιβίωσαν οι 42· από τους 1.200 της Δράμας οι 39· και από τους 600 των Σερρών μετά την Κατοχή ζούσαν μόνο 3· σύνολο Εβραίων που χάθηκαν 5.287 (Ενεπεκίδης, 170). Σύμφωνα με το υπόμνημα που υπέβαλε η Ελλάδα στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού 122 Έλληνες Εβραίοι της περιοχής επέστρεψαν από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης μέχρι το 1947. Βλ. Φ. Δραγούμης, *Τα ελληνικά Δίκαια στη Διάσκεψη της Ειρήνης*, 55.

8. USNARA, 874.4016/68, Telegram from Istanbul,

25 March 1943, B. Berry to the Secretary of State. Βλ. και USNARA, 874.4016/69, 25 March 1943, έκθεση του ιδίου.

[Το παραπάνω κείμενο είναι απόσπασμα, από το «*Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη 1941-1944*», έκδοση του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου - Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 2002, σελ. 155-168. - Η κα **Ξανθ. Κοτζαγεώργη** είναι επιστημονική συνεργάτιδα του ΙΜΧΑ].

ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ

Τα δικαιώματα Εβραίου εργαζόμενου

Από άρθρο του Δρ. Αντ. Πρ. Ανανιάδη, με τίτλο «*Το άλλο "Όχι"*» («*Εστία*», 26.10.2007) αναδημοσιεύουμε την παρακάτω νομική υπόθεση:

«Παραμονές του έπους του '40, το Πρωτοδικείο Καβάλας έκρινε υπόθεση υπάλληλου της ιταλικής ατμοπλοϊκής εταιρείας «Αδριατική», που είχε απολύσει χωρίς αποζημίωση τον απασχολούμενο στην Καβάλα υπάλληλό της, κατ' εφαρμογήν του ιταλικού νόμου 1728/1938, ο οποίος επέτρεπε κάτι τέτοιο στην περίπτωση που ο υπάλληλος ήταν εβραϊκής καταγωγής, όπως ο ενάγων. Το Πρωτοδικείο Καβάλας, με την ιστορική απόφασή του 55/1940, δέχθηκε ότι εφαρμοστέο στην προκειμένη υπόθεση ήταν το ελληνικό δίκαιο, κατά το οποίο βεβαίως, με τους εργατικούς νόμους των δεκαετιών του '20 και του '30, ήταν αδιανόγη μία τέτοια άδικη διάκριση. Και έκρινε ως άκυρη την καταγγελία της συμβάσεως εργασίας χωρίς την καταβολή της προβλεπομένης αποζημιώσεως, αφού -όπως δέχθηκε- και αν ακόμη ήταν εφαρμοστέο το ιταλικό δίκαιο, θα προσέκρουε στην ελληνική δημόσια τάξη και δεν θα μπορούσε να γίνει δεκτή στην Ελλάδα η ρύθμιση αυτή, που στερούσε από τον απολυόμενο την αποζημίωση, επειδή ήταν Εβραίος. (Περιοδικό «*Θέμις*», τόμος ΝΑ (1940), σελ. 234).

Πρόεδρος Πρωτοδικών Καβάλας ήταν ο Π. Τζαννετάκης και Εισηγητής στην υπόθεση αυτή ήταν ο τότε Πρωτοδίκης Σπ. Γάγγας, μετά τον πόλεμο Πρόεδρος Πρωτοδικών Καβάλας και εν συνεχεία Πρόεδρος του Αρείου Πάγου».

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ

Του Δ. ΡΗΓΙΝΟΥ

Η συμβολή της οικογένειας Κωνσταντίνη, με καταγωγή από τη Ζάκυνθο, στην οικονομική, βιομηχανική και τεχνική ανάπτυξη της Ελλάδος υπήρξε κατά τον 20^ό αιώνα πρωτοποριακή. Μέλη της έδρασαν πρωτοποριακά στο δύσβατο και ταραγμένο ελληνικό περιβάλλον των πρώτων δεκαετιών του 20^{ού} αιώνα και ξεπέρασαν τους στόχους των αρχικών προθέσεών τους. Μεγάλη υπήρξε επίσης η συμβολή της οικογένειας στους μακροχρόνιους εθνικούς αγώνες του Ελληνισμού, καθώς επίσης η δραστηριότητά της σε θέματα του Ελληνικού Εβραϊσμού μέσα από τις υπηρεσίες που προσέφεραν στην Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών.

ΑΒΡΑΑΜ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

Ο «Πατριάρχης» της οικογένειας Κωνσταντίνη, Αβραάμ Κωνσταντίνης (Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1865, πέθανε στην Αθήνα το 1919), τραπεζίτης και επιχειρηματίας, χαρακτηρίστηκε ως «ο δημιουργός της βιομηχανίας της ασετυλίνης εν Ελλάδι» (Μέγα Ελληνικόν Βιογραφικόν Λεξικόν, τόμος Γ, σελ. 362).

Αρχικά ο Αβραάμ Κωνσταντίνης φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και παράλληλα πήρε πτυχίο (το 1882) από την τότε Τηλεγραφική Σχολή, που λειτουργούσε στο Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο. Στη συνέχεια μετέβη στο Παρίσι για να φοιτήσει στην εκεί Ανωτέρα Τηλεγραφική Σχολή. Στο Παρίσι, όπου σπούδασε επί πενταετία, σε αναγνώριση του θαρραλέου, ανεξάρτητου χαρακτήρα του, τον έθεσε υπό την προστασία του ο τότε πρέσβης της Ελλάδος Νικόλαος Μαυροκορδάτος. Στο Παρίσι ο Κωνσταντίνης φοίτησε επίσης στην Ecole Nationale des Pontes et Chaussées. Τελικά μετά τον κύκλο των σπουδών του, το Πανεπιστήμιο Αθηνών του απένευσε τον τίτλο του Διδάκτορος Φυσικών Επιστημών.

Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα για πολύ μικρό διάστημα διορίστηκε διευθυντής στην Εταιρία Δημοσίων Εργοληψιών, η οποία εισήγαγε την ηλεκτρική ενέργεια στην Αθήνα. Συνεταιρίστηκε στην Εταιρία Δημοσίων Έργων με τον Φ. Νέγρη και ανέλαβε ως υπεργολήπτης τη διάτρηση του Μπράλου για να περάσει η σιδηροδρομική αρτηρία. Στον Μπράλο ο Κωνσταντίνης συνέλαβε την ιδέα να εκμεταλλευθεί τις υδατοπτώσεις του Γοργοποτάμου για την παραγωγή ηλεκτρισμού. Επίσης μελέτησε και παρήγαγε

ασετυλίνη «(ασβεστοκυαναμίδη, το πολυτιμότερο τούτο διά την γεωργικήν παραγωγήν αζωτούχου χημικών λίπασμα... το οποίον συλλαμβάνεται εκ της ατμόσφαιρας)». Όπως γράφει ο Γ. Ηλιάδης, σε μελέτη του (περιέχεται σε Βλασίου Γαβριηλίδου, «Αι νέαι βιομηχανίαι της Ελλάδος», έκδοση του 1917-18, σελ. 138-151) «κατανοεί τις, οποίαν υπηρεσίαν προσήνεγκεν εις την χώραν η ασετυλίνη και αυτό, ακόμη, το τερεβινθέλαιον... Το ότι η Ελλάς απέκτησε και δεύτερον εθνικόν φωτισμόν, την ασετυλίνην, είναι μέγα γεγονός αποτελεί ένα λίθον ισχυρόν του φρουρίου της εθνικής αμύνης... Η ασετυλίνη έχει τετραπλήν χρήσιν. Χρησιμοποιείται αυτή εις τον φωτισμόν, την βιομηχανίαν, την γεωργίαν και την αλιείαν».

Ο Αβραάμ Κωνσταντίνης, θεμελιωτής της μεγάλης αυτής εθνικής ηλεκτροχημικής βιομηχανίας, στα δύο εργοστάσια (παραγωγής κινητηρίου δυνάμεως-ηλεκτρισμού και ανθρακασβεστίου –ασετυλίνης) τοποθέτησε ως διευθυντή τον αδελφό του **Μάρκο Κωνσταντίνη**, ηλεκτρολόγο μηχανικό. Ο τελευταίος μάλιστα τελειοποίησε τα χρησιμοποιούμενα μηχανήματα και ιδιαίτερα τον ηλεκτρικό κλίβανο, ο οποίος νέος κλίβανος ονομάστηκε «κλίβανος Κωνσταντίνης».

Ο Κωνσταντίνης εξελέγη το 1900 πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών. Όπως γράφει το φημισμένο στην εποχή του «Ημερολόγιον Σκόκου» (τόμος 22, 1907): «Προ ολίγων ακόμη ετών, η εν Αθήναις Ισραηλιτική Κοινότης δεν ηδύνατο να καυχάται επί ευημερία. Δεν είχε παρά μίαν αχουροειδή Συναγωγήν και την αρνητικήν περιουσίαν χρέους εξακισχιλίων δραχμών. Σήμερον έχει ωραίαν Συναγωγήν ιδιόκτητον, Σχολείον εις τα ισόγεια αυτής, ιδιαίτερον νεκροταφείον με φυλακείον, ουδέν χρέος και περιουσίαν θετικήν, αντιπροσωπεύουσαν πλέον των 30,000 δρχ.

Η ευημερία αυτή οφείλεται αποκλειστικώς εις την δράσιν του κ. Α. Κωνσταντίνης, ο οποίος από του 1900 εξελέγη Πρό-

εδρος της Κοινότητας και τοιούτος διατελεί μέχρι σήμερα. Κατά το διάστημα μιας εξαετίας, ο κ. Κωνσταντίνης ανέδειξε τόση δραστηριότητα ώστε να επιτευχθούν τα λαμπρά αποτελέσματα, τα οποία απηριθμήσαμε ανωτέρω και να δειχθεί ότι η Κοινότης εύρεν επιτέλουν τον άνθρωπόν της».

Ο Αβραάμ Κωνσταντίνης, «ο μεγαλοβιομήχανος του Γοργοποτάμου και της ασετυλίνης, επέτυχε εντός μίας εικοσκοπενταετίας την οικονομική και κοινωνική πρόδοόν του, οφειλομένην μόνον εις την χρησιμοποίησιν των πολλών αρετών του, και κατά δεύτερον λόγον του επιστημονικού του καταρτισμού», κατά τον εκδότη της εφημερίδας «Ακρόπολις» βλ. Γαβριηλίδη (σε συνέντευξη λήγοντος του 1918). Για την πατριωτική δράση του στα πλαίσια της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών ο Κωνσταντίνης τιμήθηκε με το παράσημο του Σωτήρος.

ΜΙΝΩΣ Σ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

Ο Μίνως Σ. Κωνσταντίνης (γεννήθηκε το 1886 στα Χανιά και πέθανε το 1955 στην Αθήνα). Ορφανός από πατέρα από την παιδική του ηλικία εγκαταστάθηκε στην Αθήνα κοντά στο θείο του Αβραάμ Κωνσταντίνη, τον οποίο αργότερα διαδέχθηκε στη διεύθυνση του Εμπορικού Οίκου εισαγωγών και

εξαγωγών. Η επιχείρηση είχε υποκαταστήματα και ανταποκριτές σ' όλες τις μεγάλες ελληνικές πόλεις και σε πρωτεύουσες του εξωτερικού. Το 1920 ίδρυσε την Α.Ε. Εμπορίου και Βιομηχανίας «Μίνως Κωνσταντίνης», της οποίας υπήρξε πρόεδρος του Δ.Σ. μέχρι τον θάνατό του. Έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στις εξαγωγές ελληνικών προϊόντων (γεωργικών και ορυκτών) και για το σκοπό αυτό ταξίδεψε σ' ολόκληρο σχεδόν τον κόσμο (μέχρι το Περού, Βενεζουέλα, Αργεντινή κ.α.).

Το 1924 διέθεσε μεγάλα κεφάλαια για την ίδρυση στον Πειραιά, με τον Φώτιο Ι. Μιχαηλίδη, του εργοστασίου ζυμαρικών «ΜΙΣΚΟ» (από τα αρχικά του ονόματός του). Ήταν το πρώτο παρόμοιο εργοστάσιο στα Βαλκάνια δεδομένου ότι ο Κωνσταντίνης έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στην εκπαίδευση του προσωπικού και στη χρησιμοποίηση τελειότερων μηχανημάτων. Με τη «ΜΙΣΚΟ» σταμάτησε η εισαγωγή ζυμαρικών από το εξωτερικό ενώ παράλληλα εγίνοντο εξαγωγές στην Αγγλία, Ασία κ.ά. αγορές που μέχρι τότε κατείχαν οι Ιταλοί. Ο Κωνσταντίνης θεωρήθηκε από τους εμπορικούς κύκλους «πατήρ της προηγμένης βιομηχανίας ζυμαρικών εν Ελλάδι» (Μέγα Ελληνικόν Βιογραφικόν

Λεξικόν, τόμος Γ, σελ. 370). Η «ΜΙΣΚΟ» λειτουργεί μέχρι σήμερα, ιστορική δε έχει παραμείνει η διαφήμισή της με τον καλόγερο Ακάκιο.

Το 1915, κατόπιν παρακλήσεως της Ελληνικής Κυβερνήσεως, ανέλαβε εμπιστευτική αποστολή στην Κωνσταντινούπολη για κρίσιμα εθνικά θέματα, την οποία έφερε σε αίσιο πέρας με επακόλουθο να του απονεμηθεί το χρυσό παράσημο του Γεωργίου του Α'.

Το 1914 διορίστηκε επίτιμος Γενικός Πρόξενος του Περού στην Ελλάδα, αξίωμα που διατήρησε μέχρι τον θάνατό του. Για τη δράση του με σκοπό την επιτυχή ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδος και Περού τιμήθηκε με το παράσημο του Χρυσού Αστέρα του Ιππότη του Τάγματος Ηλίου (Ορντερ ντελ Σολ) του Περού και από ελληνικής πλευράς με το παράσημο του Χρυσού Σταυρού του Σωτήρος.

Ο Μ. Κωνσταντίνης, ο οποίος στην καθημερινή ομιλία του διατήρησε πολλές λέξεις από το Κρητικό ιδίωμα, αγαπήθηκε και τιμήθηκε από τον εμπορικό κόσμο της χώρας και από την αθηναϊκή κοινωνία. Μεταπολεμικά βοήθησε με κάθε τρόπο την Ελλάδα μέσω διεθνών εβραϊκών προσωπικοτήτων (π.χ., του Herbert H. Lehman, γενικού διευθυντή της τόσο χρήσιμης για την επούλωση των πολεμικών καταστροφών οργάνωσης UNRRA, του αντιπροέδρου της αμερικανικής «Επιτροπής Δικαιοσύνης διά την Ελλάδα» αρχιραβίνου της Νέας Υόρκης – γερουσιαστή Stephen Weiss κ.ά.).

Το 1940 η Ακαδημία Αθηνών προκήρυξε το «Κωνσταντινέιον βραβείον εις την καλλιτέραν συγγραφήν έργου περί του βίου και του έργου του Νικολάου Π. Δημητρακόπουλου, μετά εισαγωγής εις την ιστορίαν της ελληνικής δικαιοσύνης από της ιδρύσεως του ελληνικού βασιλείου μέχρι τον θάνατον του Ν.Π. Δημητρακόπουλου». (Η αθλοθέτηση του βραβείου ύψους 15.000 δρχ. έγινε από τον Μ. Κωνσταντίνη).

Ο Μ. Κωνσταντίνης διετέλεσε επί σειρά ετών πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών. Πάντοτε ανέφερε, ότι «Οι πάπποι και πρόπαπποι μας Έλληνες Ισραηλίτες μας είπαν – και ημείς το εβεβαιώθημεν – ότι υπό τον γαλανόν ουρανόν της Ελλάδος, πάντοτε επεκράτησεν απόλυτος ισότης και σεβασμός προς όλα τα θρησκευάματα» (εφημερίδα «Ελεύθερο Βήμα», 5.1.1941). Κατά τη διάρκεια του Ελληνο-Ιταλικού πολέμου του 1940, ως πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών, διαφώτισε τις αντίστοιχες εβραϊκές Κοινότητες του εξωτερικού για τα ελληνικά δίκαια. Κατά την περίοδο της Ιταλικής Κατοχής συνελήφθη, αποφυλακίστηκε αργότερα ύστερα από παρέμβαση Ελλήνων παραγόντων. Η αγάπη και η εκτίμηση των Εβραίων των Αθηνών προς τον Μ. Κωνσταντίνη φαίνεται και από το γεγονός ότι στις 9 Ιουλίου 1955 έγινε στη Συναγωγή ειδική δοξολογία για την αποκατάσταση της υγείας του.

ΚΑΝΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

Ο Κανάρης (Ελκανάς) Κωνσταντίνης (Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1889 και πέθανε στην Αθήνα το 1977). Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και πολύ νέος διορίστηκε στην Υπηρεσία των Τ.Τ.Τ. (Ταχυδρομεία, Τηλέφωνα, Τηλέγραφοι). Έλαβε μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους και ήταν

από τους πρώτους που εισήλθε έφιππος στην απελευθερωμένη πόλη της Θεσσαλονίκης. Γνωστός για την εργατικότητα και τιμιότητά του διορίστηκε Γενικός Ταμίας της Ταχυδρομικής Υπηρεσίας και ήταν εκείνος που διέσωσε τις χρηματοποστολές του στρατού και των υπολοίπων δημοσίων υπηρεσιών από το αποτεφρωθέν Ταχυδρομείο της Θεσσαλονίκης κατά την πυρκαϊά του 1917. [Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως αριθμός 203 -Τεύχος Γ'- της 13^{ης} Σεπτεμβρίου 1917 όπου εδημοσιεύθη η άκρα ευαρέσκεια της Κυβέρνησης (Υπουργός Αλ. Παπαναστασίου)].

Ανήλθε ταχύτατα στην ιεραρχία των Τ.Τ.Τ. (Ταχυδρομεία, Τηλέγραφοι, Τηλέφωνα) και έγινε ο νεώτερος Διευθυντής Α' της Υπηρεσίας. Πριν από την κήρυξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υπηρέτησε ως Περιφερειακός Διευθυντής Ηπείρου. Με την κατάρρευση του μετώπου διορίστηκε Περιφερειακός Διευθυντής Πελοποννήσου μέχρι την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα. Κατά την περίοδο της Κατοχής ήταν Γενικός Επιθεωρητής Τ.Τ.Τ. ως τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, οπότε με το διωγμό των Εβραίων από τους Γερμανούς άρχισε να κρύβεται με την οικογένειά του σε διάφορα σπίτια της Αθήνας.

Μετά την απελευθέρωση, επανήλθε στην Υπηρεσία με τον αυτό βαθμό και, μεταξύ άλλων υπηρεσιακών ασχολιών, του ανατέθηκε η διενέργεια ανακρίσεων για την συμμετοχή διαφόρων Κρατικών Υπαλλήλων ως συνεργατών των Γερμανών.

Το 1949, με την ίδρυση του ΟΤΕ, αποσπάστηκε ως Γενικός Επιθεωρητής στον νεοσύστατο Οργανισμό από όπου και συνταξιοδοτήθηκε το 1953.

Ο Κ. Κωνσταντίνης υπήρξε επί σειρά δεκαετηρίδων αντιπρόεδρος και —κατά την διάρκεια των δύσκολων χρόνων του εμφυλίου— πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών. Ανακηρύχθηκε Μέγας Ευεργέτης και επίτιμος Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Ζακύνθου και άλλων Κοινοτήτων. Επίσης, ως μέλος και επίτιμος πρόεδρος της Σχολικής Επιτροπής της Ι.Κ. Αθηνών, πρωτοστάτησε για την απόκτηση το 1960 ιδιόκτητου Εβραϊκού Σχολείου στο Ψυχικό.

Ο Κ. Κωνσταντίνης, κατά την αμέσως μεταπολεμική περίοδο όταν με την υπηρεσιακή του ιδιότητα επισκέφθηκε διάφορες ελληνικές πόλεις, φρόντισε παράλληλα να επισκέπτεται τις αντίστοιχες Ισραηλιτικές Κοινότητες, οι οποίες είχαν καταστραφεί κατά την Κατοχή. Με την επιτόπια αυτή έρευνα ο Κ. Κωνσταντίνης συνέταξε τις πρώτες επίσημες εκθέσεις για την κατάσταση αυτών των Κοινοτήτων, την τύχη, τα προβλήματα, τις άμεσες ανάγκες των μελών τους. Οι εκθέσεις αυτές αποδίδουν την πλήρη εικόνα των μεταπολεμικών Κοινοτήτων, αμέσως μετά το Ολοκαύτωμα, ως εκ τούτου αποτελούν αδιάψευστα ντοκουμέντα των καταστροφών και των αναγκών. Μερικές από τις εκθέσεις αυτές δημοσιεύθηκαν στα «Χρονικά» (Τεύχος 142, Μάρτιος – Απρίλιος 1996).

Μετά την ίδρυση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου το 1946, στην ίδρυση του οποίου πρωτοστάτησε με τον Ασέρ Μωύσή, εξελέγη πρώτος πρόεδρος του. Από τη θέση αυτή εργάστηκε για την αντιμετώπιση των επιτακτικών αναγκών των Εβραίων όχι μόνον της Αθήνας, αλλά και όσων βρίσκονταν σε δεινή θέση στις επαρχιακές πόλεις προσπαθώντας να ανασυντάξουν την προσωπική και να ανασυγκροτήσουν την κοινοτική ζωή. Μετείχε ως εκπρόσωπος του Κ.Ι.Σ. στην από το 1945 συσταθείσα Γνωμοδοτική Επιτροπή της ΚΥΔΙΠ. Υπό την ιδιότητα του προέδρου του Κ.Ι.Σ. απέστειλε το 1946 προς το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, τους Εβραϊκούς Οργανισμούς του εξωτερικού και την στρατιωτική Αμερικανική Διοίκηση στο Βερολίνο έγγραφο για την διεκδίκηση «νομισματικού χρυσού διαρπαγέντα παρά των Γερμανών κατά την περίοδον των αντιεβραϊκών διωγμών. Κατά τους σχετικούς υπολογισμούς του ημετέρου Συμβουλίου, γενομένους επί τη βάσει υπάρχοντων δεδομένων, η συνολική αξία του νομισματικού χρυσού του διαπαργέντος από τους Ισραηλίτες της Ελλάδος συνεπεία των διωγμών ανέρχεται εις 1.700.000 χρυσάς λίρας Αγγλίας.....ανήκον εις Ισραηλίτες εξοντωθέντας κατά τους φυλετικούς διωγμούς εκ μέρους των Γερμανών και μη καταλειπόντας εκ διαθήκης κληρονόμους ή συγγενείς εξ αδιαθέτου κληρονόμους».

Για τη συμμετοχή του στις πολεμικές επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού του απενεμήθη ο Αργυρός Σταυρός του Βασιλικού Τάγματος του Γεωργίου Α', φύλλο Εφημερίδας Κυβέρνησης 77 (Τεύχος γ') της 3^{ης} Μαΐου 1940, ως επίσης και αντίστοιχο Σερβικό παράσημο.

Τέλος, σε αναγνώριση της επί σαράντα χρόνια ευδόκιμης υπηρεσίας του στον Δημόσιο Τομέα (Τ.Τ.Τ.) και στις ειρηνικές προσπάθειές του, του απενεμήθη ο Χρυσός Σταυρός του Βασιλικού Τάγματος Γεωργίου Α' ΦΕΚ 146 (Τεύχος Γ') της 29 Ιουνίου 1950, «εγγραφής εις τα Μητρώα των Βασιλικών Ταγμάτων Αξίας και Τιμής».

Ο Κούρτ Βαλντχάιμ (δεύτερος από αριστερά), με Ιταλούς και Γερμανούς αξιωματικούς σε στρατιωτικό αεροδρόμιο το 1943.

Τα στοιχεία έρευνας που αναφέρονται για τον Κουρτ Βαλντχάιμ (Kurt Waldheim) αποτελούν μια χαρακτηριστική περίπτωση κατά την οποία ένας πρώην Ναζι αξιωματικός της Βέρμαχτ (Wehrmacht), μετά το τέλος του πολέμου κατάφερε να διατελέσει Υπουργός των Εξωτερικών της Αυστρίας κατά τα έτη 1968-1970, Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) κατά τα έτη 1972-1981, και Πρόεδρος της Αυστρίας κατά τα έτη 1986-1992.

Ωστόσο πίσω από το ναζιστικό παρελθόν, που επιμελώς επιχείρησε ο ίδιος να κρύψει, πίσω από τα πολιτικά χαρακτηριστικά ενός διπλωμάτη καριέρας της μεταπολεμικής Ευρώπης, βρισκόταν ερμητικά κλειστό το σκοτεινό παρελθόν ενός ανθρώπου, σε πράξεις που επισύρουν κατηγορίες για συμμετοχή σε εγκλήματα πολέμου κατά του άμαχου πληθυσμού, και σε διαπραχθέντα εγκλήματα γενοκτονίας.

Ουσιαστική έρευνα που θα μπορούσε να τεκμηριώσει βάσιμες κατηγορίες για τα παραπάνω διεξήγαγε μεταπολεμικά ο Simon Wiesenthal, ο μοναχικός αυτός ακούραστος διώκτης των Ναζί, ο άνθρωπος που συνέβαλε στην σύλληψη και καταδίκη του Adolf Eichman καθώς και άλλων 70 Ναζί φυγόδικων εγκληματιών, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Στα μέσα της δεκαετίας του '80 η εφημερίδα New York Times, στο φύλλο της 10ης Απριλίου 1986, αποκαλύπτει σε σχετικό άρθρο τη συμμετοχή του Kurt Waldheim στις εκτοπίσεις των Εβραίων της Θεσσαλονίκης και των άλλων πόλεων της Ελλάδος, αναφέροντας και τον βαθμό που κατείχε στην Wehrmacht καθώς και το γραφείο ευθύνης του στην ομάδα στρατού Ε' με έδρα τη Θεσσαλονίκη.

Από τα μέχρι τώρα ερευνητικά στοιχεία διαπιστώ-

Ο Βαλντχάιμ και ο διωγμός των Εβραίων

Του ΑΛΕΚΟΥ ΡΑΠΤΗ

νουμε ότι τον Οκτώβριο του 1943, ο Waldheim υπηρετεί ως ανθυπολοχαγός της Wehrmacht, στη Θεσσαλονίκη και διευθύνει το τμήμα 03, που αναφέρεται στον συνταγματάρχη Herbert Warnstorff αξιωματικό του IC, που ασχολείται με «θέματα συμμοριών» που ανήκει στο κεντρικό αρχηγείο της ομάδας στρατού Ε'.

Στην Ελλάδα είχε έρθει το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς και τοποθετήθηκε στο γραφείο σχεδιασμού του γερμανικού επιτελείου στην Αθήνα. Το ανωτέρω γραφείο δεχόταν τις αναφορές από τις υφιστάμενες μονάδες και ο Waldheim τις μεταβίβαζε με καθημερινή αναφορά στο αρχηγείο της ομάδας στρατού Ε στη Θεσσαλονίκη.

Ενδεικτικά αναφέρουμε την αναφορά της 1ης Ορεινής Μεραρχίας Ορεινών Καταδρομών (I. Gebirgs Division «Edelweiss»), που έλαβε από τα Γιάννενα στις 12 Αυγούστου 1943, στην οποία αναφερόταν ότι «το Κουκλέσι κήκε, τα πυρομαχικά εξερράγησαν, 10 ύποπτοι πολίτες τουφεκίστηκαν», και την οποία αναφορά ο Waldheim μετέτρεψε σε «το Κουκλέσι κήκε ολοσχερώς, τα πυρομαχικά εξερράγησαν, 10 ύποπτοι ληστές «banden-verdachtige» τουφεκίστηκαν».

Η παραποίηση των στρατιωτικών αναφορών αποτελεί προσφιλές έργο του γραφείου και με τον τρόπο αυτό οι άμαχοι μετατρέπονται σε «ληστές», όπως χαρακτηριστικά μπορούμε να διαπιστώσουμε και από άλλες αντίστοιχες αναφορές που αναφέρονται σε τέτοιες «στρατιωτικές επιχειρήσεις» στην Ήπειρο κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Σαν επιτελικός αξιωματικός, που φέρει τον βαθμό του υπολοχαγού στο αρχηγείο της ομάδας στρατού Ε, συμμετέχει και στο λεπτομερή σχεδιασμό των εκτοπίσεων του εβραϊκού πληθυσμού της Ελλάδας, με τελικό προορισμό τα στρατόπεδα θανάτου του Άουσβιτς - Μπιρκενάου.

Μια μαρτυρία

Tον Μάρτιο του 1944 έρχεται στα Γιάννενα, σαν άγγελος θανάτου κομίζοντας το θανατικό, για τους δύστυχους ανθρώπους της εβραϊκής κοινότητας και στις 25 Μαρτίου 1944 ο γερμανικός στρατός συλλαμβάνει και εκτοπίζει όλους τους Γιαννιωτοεβραίους της πόλης και διαμέσου Λάρισας τους οδηγεί στα στρατόπεδα θανάτου του Άουσβιτς-Μπιρκενάου. Το τίμημα βαρύ, συνολικά 1.850 Γιαννιωτοεβραίοι έχασαν τη ζωή τους στα στρατόπεδα και μόνον 163 άνθρωποι από όλη την Κοινότητα κατάφεραν να επιζήσουν. Την παραμονή της εκτοπίσεως, ένα γερμανικό υδροπλάνο προσγειώθηκε στη Λίμνη, στα Ταμπάκικα, εκεί όπου έδεναν τις βάρκες τους οι νησιώτες και αρκετός κόσμος κατέβηκε για να δει το περίεργο θέαμα, ένα αεροπλάνο να προσγειώνεται στη Λίμνη.

Ο **Yehosua Matza**, Γιαννιωτοεβραίος επιζών του Ολοκαυτώματος, αναφέρει σε συνέντευξή του, τον Ιανουάριο του 1998, στο περιοδικό *International Jewish Monthly* πως αναγνώρισε τον Kurt Waldheim: «Από την μύτη, από τον τρόπο που στεκόταν, τα ανοιγμένα του πόδια. Όταν τον είδα, ήταν στην Αμερική, (στην τηλεόραση στα Ηνωμένα Έθνη) στην αρχή δεν τον γνώρισα. Μερικά χρόνια αργότερα (ο Waldheim είχε φύγει από τον Ο.Η.Ε.) τον είδα και είδα αυτή τη φωτογραφία... Θα το θυμάμαι σε όλη μου την ζωή (ο Waldheim) ήταν ο αξιωματικός στα Γιάννενα. Εμείς είδαμε τους αξιωματικούς να έρχονται με το υδροπλάνο στη λίμνη μας στα Γιάννενα. Ήταν ένας από αυτούς...

Τον είδα στο στρατόπεδο στη Λάρισα. Είχαν αρχίσει να μαζεύουν τα χρήματά μας. Εμείς πετάγαμε τα χρήματα κάτω μπροστά από τον Waldheim, δεν τα έπαιρνε από τα χέρια μας... Αυτοί στάλθηκαν στην Πολωνία

στο Άουσβιτς στο κρεματόριο... Άλλοι το έσκασαν από τη Λάρισα, ήμασταν 12 αγόρια. Ζήσαμε στο δάσος και πηγαίναμε από χωριό σε χωριό ώσπου βρεθήκαμε με τους αντάρτες... Όταν ο πόλεμος τελείωσε οι αντάρτες μας άφησαν να πάμε στην πόλη να δούμε τι συνέβη στα σπιτικά μας, στις οικογένειές μας. Όταν φτάσαμε είδαμε ότι τίποτε δεν υπήρχε, τίποτα να φάμε, έτσι φύγαμε. Υπήρχαν δύο είδη ανταρτών, εγώ πολέμησα με τους κομμουνιστές...» (Ο Yehosua Matza δεν πρόλαβε να δει τη συνέντευξή του στο τεύχος του περιοδικού Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1998, πέθανε στις 3 Ιανουαρίου 1998).

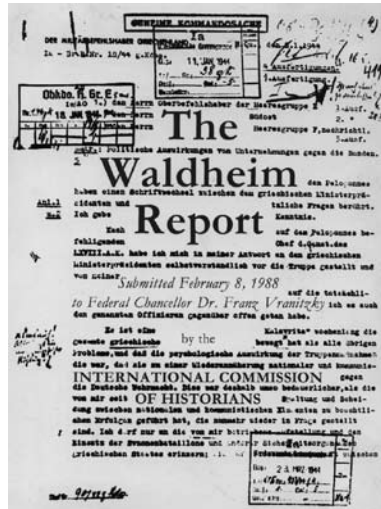
Στα χρόνια που περνούν το δημοσίευμα της εφημερίδας *New York Daily News*, στις 14 Οκτωβρίου 2002, αποκαλύπτει πως ο πρώην Γ.Γ. του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) λαμβάνει σύνταξη από τον Ο.Η.Ε. για την 12ετή θητεία του, το ποσό των 1.823 εκατομμυρίων δολαρίων, ενώ η καταβαλλόμενη ετήσια σύνταξη ανέρχεται σε 124.754 δολάρια.

Μετά τη βεβήλωση της μνήμης των θυμάτων, έρχεται η επιβράβευση του θύτη για την «προσφορά» του στον Οργανισμό που ιδρύθηκε μετά τον πόλεμο για να προστατεύσει την ασφάλεια των μελών-κρατών, και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αντί της καταδίκης η απόδοση τιμών. Ας μην ξεχάσουμε ποτέ, μα ποτέ τους βάρβαρους.

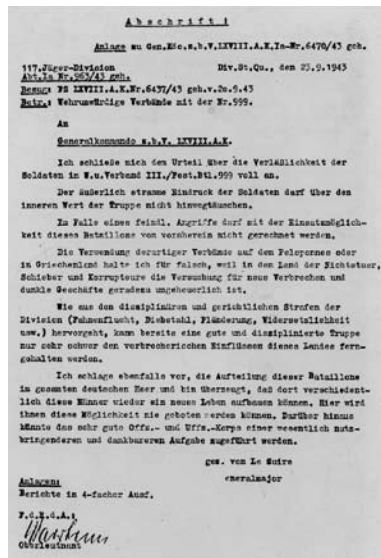
Μετά τη βεβήλωση της μνήμης των θυμάτων, έρχεται η επιβράβευση του θύτη για την «προσφορά» του στον Οργανισμό που ιδρύθηκε μετά τον πόλεμο για να προστατεύσει την ασφάλεια των μελών-κρατών, και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αντί της καταδίκης η απόδοση τιμών. Ας μην ξεχάσουμε ποτέ, μα ποτέ τους βάρβαρους.

[Από την εφημερίδα «*Ηπειρωτικός Αγών*», 18.7.2007].

• Στις 8 Φεβρουαρίου 1988 υπεβλήθη στον Αυστριακό Καγκελάριο Δρ. Franz Vranitzky η έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής Ιστορικών για την όλη δραστηριότητα του Waldheim κατά τη γερμανική Κατοχή. Η έκθεση δημοσιεύθηκε σε τόμο από το *Museum Tusulanum Press*, του Πανεπιστημίου της Κοπεγχάγης, το 1993.

Το εξώφυλλο της έκθεσης για τον Κ. Βαλντχάιμ.

Έγγραφο της 23ης Σεπτεμβρίου 1943 με ευανάγνωστη την υπογραφή του Κούρτ Βαλντχάιμ.

Η υπόθεση του εβραίου πραγματογνώμονα καπνών Ραζόν: συκοφαντία αίματος και διαχείριση κρίσεων στην Καβάλα του 1894

Του ΒΑΣΙΛΗ ΠΙΤΖΑΛΕΟΥ

Το φαινόμενο του αντισημιτισμού στον ελληνικό χώρο αποτελεί αντικείμενο μελέτης μόλις τα τελευταία χρόνια¹. Μαζί με τη χαρτογράφηση των υποθέσεων, τα κίνητρα και οι συνέπειες του φαινομένου αποκαλύπτουν ότι η θρησκευτική διαφορά αποτελεί μόνο την αφετηρία για τις αντιεβραϊκές εκδηλώσεις, καθώς οι ουσιαστικοί λόγοι συνδέονται με το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον σε κάθε περίπτωση.

Η συκοφαντία αίματος (blood libel), η αβάσιμη κατηγορία για τη θυσία νεαρών Χριστιανών από Εβραίους με σκοπό τη χρήση του αίματος στο θρησκευτικό τελετουργικό, που γνώρισε μεγάλη εξάπλωση σε ολόκληρη την Ευρώπη από το 13ο αιώνα, παρουσιάζει έξαρση στο ελληνικό κράτος και ιδιαίτερα στις αλύτρωτες κοινότητες της οθωμανικής αυτοκρατορίας από τα μέσα του 19ου αι. μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο².

Η πρώτη, όμως, γνωστή υπόθεση τελετουργικού φόνου (ritual mord) σημειώνεται στο Norwich της Βρετανίας κατά το Μεσαίωνα (1144) με την υποτιθέμενη απαγωγή του 12χρονου William σε ένα εβραϊκό σπίτι και τη δολοφονία του εκεί. Η κατηγορία αφορά τη σταύρωση του νεαρού από τους Εβραίους για την εξυπηρέτηση μαγικών σκοπών³. Στην υπόθεση της Fulda στο γερμανικό χώρο (1235), για πρώτη φορά η κατηγορία του φόνου πέντε παιδιών παίρνει τη μορφή της συκοφαντίας αίματος για την προετοιμασία των άζυμων (matzah) του εβραϊκού Πάσχα με το αίμα των θυμάτων⁴.

Στο τέλος του 15ου αι. θα λάβει διαστάσεις ανάλογη κατηγορία στην υπόθεση του νηπίου Simone στην πόλη Trento της βόρειας Ιταλίας (1475), που ανακηρύχθηκε «Μάρτυρας» και «Άγιος» της καθολικής εκκλησίας (1582)⁵. Το 16ο αι. εξαπλώνεται στην Πολωνία και στη Λιθουανία μέχρι και την εποχή του Διαφωτισμού. Στην Πολωνία η πλειοψηφία των περιπτώσεων εντοπίζεται σε περιοχές όπου εγκαταστάθηκαν δεκάδες χιλιάδες Εβραίοι πρόσφυγες προκαλώντας αντιδράσεις στον τοπικό πληθυσμό⁶.

Ο ορθόδοξος κόσμος στην Ανατολή δεν αποτελεί εξαίρεση στη διατύπωση κατηγοριών για ανθρωπο-

θυσίες εναντίον των Εβραίων. Το 1799 η τσαρική Ρωσία αντιμετωπίζει την πρώτη γνωστή υπόθεση, ενώ συγκλονίζεται από ανάλογες κατηγορίες από το 1870 μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα⁷. Στην οθωμανική αυτοκρατορία, για πρώτη φορά, Αρμένιοι της Αμάσειας καταγγέλλουν για ανθρωποθυσία το 1530 Εβραίους, που διέρχονται ως κοινότητα περίοδο οικονομικής ανάπτυξης. Από τα μέσα του 19ου αι., εξαπλώνεται τόσο στις βαλκανικές επαρχίες της αυτοκρατορίας όσο και στην ανατολική Μεσόγειο⁸.

Τον 15ο αι. εγκαταλείπονται από τις τοπικές εξουσίες οι πρακτικές της αυτοδικίας και των «πογκρόμ» εναντίον των Εβραίων στις πόλεις όπου διατυπώνονται κατηγορίες για τελετουργικό έγκλημα και εγκαινιάζεται η εκδίκαση των υποθέσεων. Με την περίπτωση μάλιστα του Simone (1475), «στοιχειοθετείται» η κατηγορία πως το αίμα του παιδιού μεταφέρθηκε σε άλλες εβραϊκές κοινότητες εξυπηρετώντας το τελετουργικό της θρησκείας τους. Επομένως εισάγεται επίσημα το ζήτημα της συνολικής ευθύνης των εβραίων και αυτό θα επαναλαμβάνεται όπου θα εμφανίζονται ανάλογες κατηγορίες⁹.

Μέσα σε μια μακράιωνη ευρωπαϊκή παράδοση υποθέσεων συκοφαντίας αίματος, η υπόθεση της Καβάλας, οθωμανικής ακόμη πόλης στο τέλος του 19ου αι., παρουσιάζει ιδιαίτερες πτυχές τόσο στα κίνητρα όσο και στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται από τις τοπικές αρχές και τις κοινότητες. Μας είναι γνωστή από δύο προξενικές αναφορές που βρέθηκαν στα αρχεία του υπουργείου Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας στο Λονδίνο¹⁰ και στα διπλωματικά αρχεία της Γαλλίας στη Ναντ¹¹. Συντάκτες των εγγράφων είναι οι επίτιμοι υποπρόξενοι των Μεγάλων Δυνάμεων στην Καβάλα, ο γιατρός Pecchioli της Βρετανίας¹² και ο έμπορος Πιερ Βουλγαρίδης της Γαλλίας¹³ αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τον υποπρόξενο της Βρετανίας, το ελληνικό στοιχείο στην πόλη κατηγορούσε τη σύζυγο του Ραζόν¹⁴, Εβραίου πραγματογνώμονα καπνών της εταιρείας των αδερφών Allatini¹⁵, για απόπειρα τελετουργικού φόνου σε βάρος ενός ορφανού κοριτσιού. Φημο-

λογούνταν πως η γυναίκα κάλεσε το χριστιανόπαιδο, την ημέρα του Σαββάτου, για να ανάψει τη φωτιά του σπιτιού, καθώς η ίδια απείχε από οποιαδήποτε εργασία εκείνη την ημέρα τηρώντας τις εβραϊκές παραδόσεις. Μετά την είσοδο του παιδιού στο σπίτι, λέγεται πως το οδήγησε στο υπόγειο προκειμένου να το δολοφονήσει. Το κορίτσι σώθηκε με την επέμβαση του καβάση (φύλακα) του Wix, ενός άλλου γνωστού Εβραίου καπνέμπορα της πόλης¹⁶. Τελικά, με τη διάδοση της φήμης, κατηγορείται ο ίδιος ο Ραζόν πως έκρυψε δύο χριστιανόπαιδα, ένα αγοράκι και ένα κοριτσάκι, «για να ασκήσει σε αυτά το μυστήριο του αίματος με την ευκαιρία του προσεχούς εβραϊκού Πάσχα».

Η φήμη μεταδόθηκε αστραπιαία, το ίδιο βράδυ στις 7 Απριλίου 1894, στη μικρή κοινωνία της Καβάλας. Ένα πλήθος 500-600 εξαγριωμένων Ελλήνων¹⁷ συγκεντρώθηκε μπροστά στο σπίτι του Ραζόν, με εχθρικές διαθέσεις εναντίον του και των ομόθρησκων γειτόνων του. Ταυτόχρονα σημειώθηκε επεισόδιο μπροστά στο γειτονικό σπίτι του Εβραίου εμπόρου και τραπεζίτη Νατάν Ναχμιά¹⁸. Το πλήθος λιθοβόλησε το σπίτι και οι ένοικοι απάντησαν εκτοξεύοντας νερό εναντίον του πλήθους.

Σύμφωνα με το βρετανικό έγγραφο, ο Pecchioli, με την «πολύχρονη παρουσία του στην πόλη», διαβεβαιώνει πως θα διεξαχθεί έρευνα από τον καϊμακάμη και τις νόμιμες αρχές. Η ατμόσφαιρα γίνεται πιο ήρεμη και οι Έλληνες πρόκριτοι απομακρύνουν τους συγκεντρωμένους. Πραγματοποιείται συμβούλιο στην κατοικία του Ισπανού υποπρόξενου²⁰ με τη συμμετοχή Ελλήνων προκρίτων και του Έλληνα υποπρόξενου²¹. Συγκροτείται επιτροπή για τη διεξαγωγή της έρευνας από τον καϊμακάμη, τον εκπρόσωπο του Μητροπολίτη²², τον ραβίνο²³, τις αστυνομικές αρχές, πρόκριτους και 4-5 άτομα από το πλήθος. Η έρευνα απέβη άκαρπη, δεν βρέθηκαν παιδιά και ούτε κάποιος στην πόλη δήλωσε την εξαφάνιση παιδιού²⁴. Το επόμενο βράδυ, ελάχιστοι Έλληνες επέστρεψαν στην οικία του Ραζόν, προκάλεσαν μικροεπεισόδιο και συνελήφθησαν.

Ο Pecchioli ασκεί έντονη κριτική στον καϊμακάμη για ολιγωρία και ανευθυνότητα. Φροντίζει, ωστόσο, να ζητήσει την παρέμβαση των εκπροσώπων της Τράπεζας Θεσσαλονίκης στον καϊμακάμη για την έκδοση διαταγής με σκοπό την αποτροπή ανάλογων περιστατικών. Παράλληλα, ο ίδιος επιθυμεί συνάντηση με τον Μητροπολίτη «γιατί υπάρχουν ακόμη αμφιβολίες στο ελληνικό στοιχείο». Η υπόθεση κλείνει ουσιαστικά με-

τά τη συμφωνία του καϊμακάμη, των προκρίτων της ελληνικής και της εβραϊκής κοινότητας Καβάλας για τη διευθέτηση όλων των παραμέτρων της.

Ο υποπρόξενος της Βρετανίας στο έγγραφό του θεωρεί αρχικά πως θα μπορούσε να εξελιχθεί σε «λαϊκή επανάσταση αντισημιτικού θρησκευτικού χαρακτήρα». Στη συνέχεια σπεύδει να μετριάσει τις εντυπώσεις: «Τελικά η όλη ιστορία ήταν προϊόν παρεξήγησης, καθώς οι Έλληνες πιστεύουν πως οι Εβραίοι για να τελέσουν το Πάσχα τους έχουν ανάγκη από χριστιανικό αίμα». Εκτός από τη διάθεση προβολής της δικής του συμβολής στην αποκλιμάκωση της έντασης²⁶ και την ευαισθησία του για τη θέση του εβραϊκού στοιχείου²⁷, η αλλαγή εκτίμησης δείχνει την ισχυρή εντύπωση που προκάλεσε η επιθυμία διατήρησης της ηρεμίας στην πόλη και η ειρηνική κατάληξη της υπόθεσης.

Εξετάζοντας προσεκτικά τις οικονομικές συνθήκες στην πόλη, η υπόθεση του Pecchioli πως το περιστατικό ήταν μόνο «προϊόν παρεξήγησης» δεν αποτελεί ικανοποιητική ερμηνεία, ενώ υποβαθμίζει και την άμεση αντίδραση των αρχών και των κοινοτήτων. Στο τέλος του 19ου αιώνα η Καβάλα γνωρίζει συνεχή ανάπτυξη χάρη στο καπνεμπόριο και στις εξαγωγές του λιμανιού της. Μέσα σε αυτές τις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες, η εβραϊκή κοινότητα ιδρύεται το 1880 από 20 περίπου οικογένειες Θεσσαλονικέων Εβραίων οι οποίοι προχωρούν στην ανέγερση της συναγωγής «Μπεθ-Ελ» το 1883/1884. Στα επόμενα δεκαπέντε χρόνια ο εβραϊκός πληθυσμός έχει ήδη αυξηθεί σε 250 ψυχές σε συνολικό πληθυσμό 10.000-12.000 κατοίκων, σύμφωνα με εβραϊκή πηγή²⁸.

Η κοινότητα αναπτύσσεται γύρω από τη συναγωγή «Μπεθ-Ελ» (στην οδό Παύλου Μελά), σε κάθετους δρόμους βόρεια της σημερινής εμπορικής οδού Ομονοίας, και στη συνέχεια προς τα ανατολικά στη συνοικία «Γύφτικα» (Gomlek Dere ή Dere mahalle) ή του «Αγίου Γεωργίου» όπως είναι γνωστή ήδη στο μεσοπόλεμο²⁹. Νοτιότερα, οι καπναποθήκες και τα γραφεία των εταιρειών καπνού, εβραϊκών συμφερόντων από τη Θεσσαλονίκη και το εξωτερικό, καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις τόσο στην περιοχή του σημερινού δημαρχείου όσο και στα δυτικά αυτής της περιοχής³⁰.

Οι δύο σημαντικότερες εβραϊκές επιχειρήσεις, η εταιρεία των Allatini και του Herzog, ελέγχουν στο τέλος του 19ου αι. τουλάχιστον το 70% της εμπορίας, επεξεργασίας και εξαγωγής των 4.130.000 κιλών των περιφνημων ανατολικών καπνών που εξάγονται από το λιμάνι της Καβάλας³¹, παραμερίζοντας τους κυρίαρχους μέχρι το 1880 Έλληνες καπνέμπορους³². Με τις

παραπάνω επιδόσεις, αυτές οι επιχειρήσεις ελέγχουν την καπναγορά επιβάλλοντας τις τιμές στους παραγωγούς και το ύψος των ημερομισθίων στα προσφερόμενα εργατικά χέρια, μέχρι την εμφάνιση των αμερικανικών εταιρειών στις αρχές του 20ού αι.³³

Στις οικονομικές συναλλαγές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο η Τράπεζα Θεσσαλονίκης (συμφερόντων Allatini) και μικρά εβραϊκά τραπεζικά γραφεία³⁴, που ανταγωνίζονται τις κύριες οθωμανικές τράπεζες και άλλα τραπεζικά γραφεία στην εξυπηρέτηση της ζήτησης μεγάλων κεφαλαίων κίνησης όπως απαιτεί η καπναγορά³⁵.

Στις εβραϊκές επιχειρήσεις οι διευθυντές και τα ανώτερα στελέχη στα διάφορα τμήματα είναι πρόσωπα εβραϊκής καταγωγής που διαθέτουν πείρα στις εμπορικές συναλλαγές και γνωρίζουν τις απαραίτητες για το διεθνές καπνεμπόριο γλώσσες. Αυτήν την περίοδο οι απόφοιτοι των σχολών της Alliance Israelite Universelle³⁶ και των εμπορικών σχολών στη Θεσσαλονίκη είναι περιζήτητοι στην Καβάλα³⁷.

Η οικονομική κυριαρχία των λιγιστών αριθμητικά Εβραίων, κυρίως Ευρωπαίων και Θεσσαλονικέων, απέναντι στις δύο μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες, τους Τούρκους και τους Έλληνες, προκαλεί τις αντιδράσεις των τελευταίων για την υψηλή συγκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας σε λίγες επιχειρήσεις. Ταυτόχρονα, διατυπώνονται κατηγορίες για προνομιακές σχέσεις των Εβραίων εμπόρων με τις ευάλωτες σε χρηματισμό τοπικές αρχές στο σαντζάκι της Δράμας, όπου ανήκει και η Καβάλα³⁸. Εξαιτίας αυτής της συγκέντρωσης, οι ελληνικές προξενικές αρχές εκφράζουν μάλιστα την ανησυχία τους για τις πολιτικές επιπτώσεις σε μια διαρκώς και πιο ανήσυχη ενόψει εθνικών αντιπαραθέσεων Μακεδονία³⁹.

Η ευμάρεια των εβραϊκών οίκων και των ελάχιστων ομοθρήσκων με θεσσαλονικιώτικη προέλευση γενικεύεται αυθαίρετα στο σύνολο των εβραίων της πόλης, οι οποίοι ανήκουν στην πλειοψηφία τους στην τάξη των καπνεργατών. Χριστιανοί και μουσουλμάνοι αντιμετωπίζουν την επιτυχία των εβραϊκών επιχειρήσεων με φθόνο και καχυποψία, καθώς απολαμβάνουν τα οφέλη μιας περιοχής που κατοικείται κυρίως από μη εβραίους⁴⁰.

Η επιλογή του εμπειρογνώμονα καπνών των Allatini Ραζόν για την κατηγορία της ανθρωποθυσίας δεν ήταν καθόλου τυχαία στην Καβάλα του 1894. Ενώ οι συνηθισμένοι στόχοι της συκοφαντίας αίματος στη νότια βαλκανική είναι μικροπωλητές και γυρολό-

γοι⁴¹, στην περίπτωση της Καβάλας επιλέγεται ένας «εξπέρ» των καπνών που εργάζεται στην κορυφαία καπνεμπορική εταιρεία. Ταυτόχρονα, ο σαράφης και καπνέμπορος Νατάν Ναχμία, που ανήκει στον πυρήνα των εύπορων Θεσσαλονικέων της πόλης, δέχεται επίθεση από το μαινόμενο πλήθος. Ο Εβραίος μεταπράτης στην Καβάλα αποτελεί για πολλούς κίνδυνο μέσα στις νέες οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις που χαρακτηρίζονται από τον ανταγωνισμό και τις υψηλές προσδοκίες ανάμεσα σε εθνοθρησκευτικές κοινότητες και ιδιώτες.

Τον Απρίλιο μάλιστα του 1894, το οθωμανικό μονοπώλιο⁴² παραχωρεί στην Τράπεζα Θεσσαλονίκης τα δικαιώματά του για την πώληση του καπνού στην περιφέρεια της Καβάλας για πέντε χρόνια από την 1η Μαρτίου 1894. Η χορήγηση αδειών παραγωγής στους καλλιεργητές, η αγορά και η επεξεργασία των καπνών για λογαριασμό του μονοπωλίου και τις ανάγκες της τουρκικής αγοράς, η αποστολή των καπνών στα εργοστάσια για μεταποίηση, η επιτήρηση των αποθηκών των ανταγωνιστών εμπόρων και εταιρειών, ελέγχονται πλέον από την Τράπεζα Θεσσαλονίκης, ουσιαστικά από τους Allatini. Ο Γάλλος πρόξενος Θεσσαλονίκης σημειώνει με νόημα: «Δε βλέπω ποίο συμφέρον οδήγησε το οθωμανικό μονοπώλιο σε αυτήν τη σύμβαση»⁴³.

Αν συνυπολογιστεί η θρησκευτική διαφορά ανάμεσα σε Χριστιανούς και Εβραίους που ενισχυόταν παραδοσιακά τις ημέρες του (εβραϊκού και χριστιανικού) Πάσχα⁴⁴, το έδαφος φαίνεται πρόσφορο για να ξεσπάσουν επεισόδια με την πρώτη ευκαιρία. Η εποχή σημάδεύεται από πραγματική έξαρση των υποθέσεων συκοφαντίας αίματος στην ευρύτερη περιοχή της νότιας βαλκανικής και ανατολικής Μεσογείου, απ' όπου προέρχονται πολλοί οικονομικοί μετανάστες στην Καβάλα. Έχουν ζήσει πρόσφατα επεισόδια στην Αλεξάνδρεια (1881)⁴⁵, στην Κέρκυρα (1891)⁴⁶, στο Πορτ-Σάιντ (1892)⁴⁷, σε βουλγαρικές πόλεις (1891, 1893)⁴⁸, στην Καλλιπολη (1894)⁴⁹.

Το δεύτερο ζήτημα προς διερεύνηση είναι η διαχείριση της κρίσης με πλήρη αποκλιμάκωση της βίας από τις αρχές και τους κύριους εμπλεκόμενους, την ελληνική και την εβραϊκή κοινότητα. Η προηγούμενη ιστορική εμπειρία στην Ευρώπη σημάδεύτηκε από πρωτοφανή μέτρα σε βάρος των Εβραίων που κατηγορήθηκαν σε ανάλογα επεισόδια. Αντί των «πογκρόμ» στο γερμανικό χώρο όπως την εκδίωξη των Εβραίων από το Wolfsberg (1338)⁵⁰, της κατάσχεσης περιουσιών και της απέλασης των ισπανοε-

βραίων το 1492⁵¹, της απαγόρευσης εγκατάστασής τους στο Τρέντο της Ιταλίας μέχρι το 18ο αι. ή της δικαιολόγησης των αντιεβραϊκών μέτρων από τους Ναζί⁵³, εξαιτίας υποθέσεων συκοφαντίας αίματος, Έλληνες και Εβραίοι στην περίπτωση της Καβάλας αναζητούν ειρηνική λύση.

Είναι βέβαιο πως η εβραϊκή πλευρά επιθυμεί πρώτη την άμεση αντιμετώπιση της κρίσης. Η ηγεσία της κοινότητας καταγγέλλει τις αυθαίρετες κατηγορίες και προστατεύει τα λιγοστά και ανίσχυρα στην πλειοψηφία τους μέλη της. Ταυτόχρονα προασπίζεται τα δικά της εμπορικά συμφέροντα, όπως και εκείνα των μεγάλων εβραϊκών επιχειρήσεων. Καθώς το επεισόδιο συμπίπτει με την έναρξη της νέας περιόδου καπνεργασίας, η επεξεργασία και οι εξαγωγές πρέπει να ανταποκριθούν στην υψηλή ζήτηση από το εξωτερικό χωρίς προβλήματα που θα έπλητταν την αξιοπιστία των εταιρειών απέναντι στους ξένους αγοραστές. Ένα πλήγμα στο καπνεμπόριο θα είχε άμεσες και οδυνηρές επιπτώσεις και στην Τράπεζα Θεσσαλονίκης.

Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αντιδράσεις της ηγεσίας στην ελληνική κοινότητα. Η ουσιαστική συμβολή της στην αποκλιμάκωση της έντασης δείχνει πως ούτε προκάλεσε τα επεισόδια ούτε επιθυμούσε να το εκμεταλλευτεί. Στη συντριπτική πλειοψηφία τους, οι ελληνικής καταγωγής πρόκριτοι έχουν παρόμοια συμφέροντα με τους Εβραίους πρόκριτους και επιχειρηματίες.

Συμμετέχουν και αυτοί στην ομάδα των καπνέμπορων και των τραπεζιτών που προσδοκούν υψηλά κέρδη από τον καπνό, όπως ακριβώς και οι άμεσα εμπλεκόμενοι υποπρόξενοι της Γαλλίας Βουλγαρίδης και της Ισπανίας Παρτίδης.

Οι Έλληνες καπνέμποροι εκείνη την περίοδο έχουν αποδεχθεί την ήττα τους στο καπνεμπόριο από τους Allatini και Herzog. Αντιλαμβάνονται επίσης πως οι μεγάλες επιχειρήσεις με την προώθηση του προϊόντος στις διεθνείς αγορές, κάτω από διαφορετικούς όρους λόγω των κεφαλαίων και των διασυνδέσεών τους, ανοίγουν νέες αγορές, δημιουργούν ευνοϊκότερες προϋποθέσεις για μεγαλύτερη επέκταση της παραγωγής, της επεξεργασίας και του εξαγωγικού εμπορίου του ανατολικού καπνού. Επομένως δίνονται νέες ευκαιρίες σε όλους για να αποσπάσουν ένα μερίδιο της μεγαλύτερης ζήτησης. Έπειτα οι Έλληνες καπνέμποροι είναι αδύναμοι να ανατρέψουν το οικονομικό περιβάλλον που διαμορφώνεται από τις εβραϊκές επιχειρήσεις και να αντικαταστήσουν με ένα άλλο σύστημα ανάλογων δυνατοτήτων.

Η παρέμβασή τους για τον τερματισμό της κρίσης επιτρέπει την αναβάθμιση του ρόλου των Ελλήνων καπνέμπορων μέσα στην υπάρχουσα καπναγορά. Καθώς το επεισόδιο πλήττει το κύρος του σημαντικότερου καπνεμπορικού οίκου, οι Έλληνες με την υπεύθυνη στάση τους γίνονται αξιόπιστοι συνομιλητές τόσο των μεγάλων επιχειρήσεων όσο και των τοπικών αρχών, αμβλύνοντας την εντύπωση των περιφερειακών παραγόντων και διεκδικώντας έμμεσα στενότερη συνεργασία. Αυτή μπορεί να λάβει τη μορφή προμήθειας των εβραϊκών εταιρειών με καπνά από την περιφέρεια, καθώς οι Έλληνες καπνέμποροι διαθέτουν πείρα δεκαετιών και γνώση της νοοτροπίας των ντόπιων καλλιεργητών.

Η συνειδητοποίηση των κοινών συμφερόντων ανάμεσα στα μέλη της πολυεθνικής μεταπρατικής αστικής τάξης στην Καβάλα, όπως προκύπτει από τη μετριοπαθή στάση τους, αποτελεί το βασικό κριτήριο στις επιλογές τους και σταδιακά τους αποδεσμεύει από το άγονο πεδίο των προκαταλήψεων και των κοινοτικών διενέξεων. Η εγκατάλειψη των διαχωριστικών γραμμών ξεκινά από τους καπνέμπορους της Καβάλας ενώ σύντομα θα ακολουθήσουν οι χιλιάδες Μουσουλμάνοι, Χριστιανοί και Εβραίοι καπνεργάτες, που θα συσπειρωθούν στις κινητοποιήσεις του 1896 χωρίς θρησκευτικές διακρίσεις⁵⁴.

Με την ανάπτυξη της ταξικής συνείδησης, η Καβάλα πρωτοπορεί στην περιοχή της, στα τέλη του 19ου αιώνα, για τη δημιουργία ενός νέου τύπου πόλης που δεν αποτελεί σύνολο ανεξάρτητων εθνοθρησκευτικών κοινοτήτων αλλά συγκροτείται από ετερόκλητες ομάδες πληθυσμού με κοινά συμφέροντα παράλληλα με τη συνέχιση της κοινοτικής ζωής.

Μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και ενώ ο πληθυσμός της Καβάλας έχει δεχτεί σημαντικές μεταβολές με την αποχώρηση των Μουσουλμάνων και την άφιξη των Ελλήνων προσφύγων του 1922, σημειώνονται τουλάχιστον άλλα δύο περιστατικά συκοφαντίας αίματος. Το Μάρτιο του 1926, οι Εβραίοι της πόλης κατηγορήθηκαν για το θάνατο ενός δεκάχρονου παιδιού που ανήκε σε προσφυγική οικογένεια. Η φήμη πως «το είχαν σκοτώσει για να χρησιμοποιήσουν το αίμα του στην παρασκευή των άζυμων» προκάλεσε γενική αναστάτωση. Ξεσπούν περιορισμένα επεισόδια εναντίον εβραϊκών σπιτιών μέχρι να αποκαλυφθεί πως το παιδί έπεσε θύμα βιασμού από έναν σάτυρο και ρίχτηκε σε χαράδρα κοντά στην πόλη. Η αντίδραση του διοικητή της χωροφυλακής απέτρεψε τα χειρότερα σύμφωνα με εβραϊκή πηγή της εποχής⁵⁵.

Το 1932, στη διάρκεια της μεγάλης οικονομικής κρί-

σης μετά το «κραχ» του 1929, η Καβάλα αναστατώνεται ξανά από κατηγορίες σε βάρος Εβραίων για τον τραυματισμό ενός παιδιού, πιθανόν προσφυγικής καταγωγής. Στην ανακοίνωσή του ο Νομάρχης Καβάλας Τοράκης είναι σαφής: «οι αμυχαί - διότι περί αμυχών πρόκειται - τας οποίας φέρει ο μικρός υιός του υποδηματοποιού Θεοδωρίδου δεν είναι έργον Ισραηλίτου και μάλιστα διά τους λόγους τους οποίους έφερον αι διάδόσεις»⁵⁶.

Η επανάληψη της συκοφαντίας αίματος, τέσσερις δεκαετίες μετά το πρώτο γνωστό επεισόδιο, δείχνει την αντοχή των προκαταλήψεων εναντίον των Εβραίων οι οποίες ενισχύθηκαν από τους Έλληνες πρόσφυγες μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών του 1922. Στον τοπικό πολιτισμό της ιδιαίτερης πατρίδας των προσφύγων αντανακλάται ο ανταγωνισμός με τους Εβραίους στην Ανατολή⁵⁷.

Τόσο στη Θράκη⁵⁸ όσο και στα μικρασιατικά παράλια⁵⁹ Έλληνες αστοί και χωρικοί πίστευαν σε λαϊκές δοξασίες εναντίον των Εβραίων και αρκετοί τηρούν ανάλογες παραδόσεις, με θρησκευτικές κυρίως καταβολές, μετά την εγκατάστασή τους στον ελλαδικό χώρο⁶⁰. Στην «νέα πατρίδα», στην Καβάλα, ένα τμήμα των προσφύγων αντιμετωπίζει με προκατάληψη τους Εβραίους της πόλης σαν «ντόπιους-ξένους»⁶¹, που διατηρούν τα ηνία της εμπορίας του καπνού, του πολύτιμου προϊόντος της περιοχής.

Η κυριαρχία των εβραϊκών επιχειρήσεων μέχρι το μεσοπόλεμο στο καπνεμπόριο και η κοινωνική αναταραχή από τις καπνεργατικές κινητοποιήσεις και τη σταδιακή υποχώρηση των εισοδημάτων στις τοπικές οικονομίες του καπνού, παράλληλα με τη νευρικότητα των προσφύγων για την επιστροφή στις εστίες τους ή την αποκατάστασή τους στη νέα πατρίδα, αποτελούν τις νέες αφορμές για τις αντιεβραϊκές εκδηλώσεις ενός τμήματος της κοινής γνώμης στην Καβάλα, κυρίως προσφυγικής καταγωγής⁶².

Ίσως δεν είναι τυχαίο πως σχεδόν ταυτόχρονα με την κοινωνική αναταραχή από την ανεργία και την ανέχεια στην πόλη αλλά και την τελευταία υπόθεση συκοφαντίας αίματος (1932), εμφανίζεται στην Καβάλα η αντισημιτική οργάνωση «Εθνική Ένωση Ελλάς», γνωστή σαν ΕΕΕ⁶³. Η πρώτη ιδρυτική της συνέλευση θα γίνει τον Ιούνιο του 1932 με τη συμμετοχή πολλών καπνεργατών. Η παρουσία τους αποδεικνύει τη διείσδυση της οργάνωσης και των ιδεών της στα πιο καταπιεσμένα από τις τραγικές οικονομικές συνθήκες στρώματα στην Καβάλα⁶⁴.

Οπως ακριβώς και στην υπόθεση του 1894, τόσο οι πολιτικές όσο και οι αστυνομικές αρχές επεμβαίνουν δυναμικά με ανακρίσεις και επίσημες διαψεύσεις για την προστασία των Εβραίων και της δημόσιας τάξης, με το έμπρακτο ενδιαφέρον των καπνέμπορων τουλάχιστο στην περίπτωση του 1926⁶⁵.

Ωστόσο, οι κοινωνικές συνθήκες στο μεσοπόλεμο έχουν αλλάξει σε σχέση με την τελευταία περίοδο της τουρκοκρατίας και οι Εβραίοι γίνονται αποδεκτοί από ευρύτερα στρώματα της καβαλιώτικης κοινωνίας, κυρίως ανάμεσα στην παλαιότερη ομάδα των Χριστιανών κατοίκων⁶⁶. Παρά τις προκαταλήψεις των προσφύγων και την εμφάνιση των εθνικιστών της ΕΕΕ⁶⁷, σημαντικό τμήμα των Χριστιανών και των Εβραίων συμβιώνει αρμονικά, σε διακοινοτικές συνοικίες κυρίως στο κέντρο της πόλης, μοιράζεται την ίδια εργασία στις καπναποθήκες, υφίσταται τις ίδιες καταθλιπτικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην καπνεργασία και στο εμπόριο.

Στις τρεις γνωστές υποθέσεις συκοφαντίας αίματος στην Καβάλα, κατά την περίοδο 1894-1932, η ενιαία στάση των ηγετικών ομάδων στην πόλη, χάρη στην κοινότητα των συμφερόντων τους, σε συνδυασμό με τη δύναμη επιβολής τους στην τοπική κοινωνία, αποδυναμώνουν ομάδες πληθυσμού που αναζητούν «αποδιοπομπαίους τράγους» στη διάψευση των κοινωνικών προσδοκιών τους. Οι εκδηλώσεις, όμως, αλληλεγγύης των Χριστιανών της Καβάλας, σύμφωνα με έγγραφο του Γερμανού προξένου Drager⁶⁸, κατά τον εκτοπισμό των Εβραίων της πόλης στις αρχές Μαρτίου 1943, στη διάρκεια της πιο βίαιης βουλγαρικής κατοχής⁶⁹, υπενθυμίζουν πως το σύνθετο φαινόμενο του αντισημιτισμού στην Ελλάδα απαιτεί περισσότερο συστηματική μελέτη παρά εύκολους αφορισμούς⁷⁰.

Υποσημειώσεις:

1. Ενδεικτικά: Rena Molho, "Popular Antisemitism and state policy in Salonica during the city's annexation to Greece", *Jewish Social Studies*, Vol. 1. nos 3-4 été automne 1988/1993, 253-264 / Μαρία Βασιλικού, «Εθνοτικές αντιθέσεις στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου: Η περίπτωση του οικισμού του Κάμπελ», *Ιστορ*, 7 (1994), 153-174 / Bernard Pierron, *Juifs et Chrétiens de la Grèce Moderne - Histoire des relations intercommunautaires de 1821 à 1945*, Paris 1996 / Alexander Kitroeff, "Notes on Anti-semitism in Modern Greece", *Etudes Helleniques-Hellenic Studies*, vol. 5, No 1 (1997), 55-62.

2. Ιωσήφ Χατζηιωσήφ, «Πάσχα στην Αλεξάνδρεια: Λαϊκές προλήψεις και διακοινοτικές διαμάχες στην Αίγυπτο στα τέλη του 19ου αι.», *Ιστορικά* 12-13 (1990), 121-148.
3. Gavin Langmuir, «Thomas of Monmouth: Detector of Ritual Murder», στο συλλογικό έργο *The Blood Libel Legend. A Casebook in Antisemitic Folklore*, επιμ. Alan Dundes, The University of Wisconsin Press 1991, σ. 3-40.
4. Rainer Erb, “Die Ritualmordlegende: Von den Anfängen bis ins 20. Jahrhundert”, στο συλλογικό τόμο *Ritualmord: Legenden in der europäischen Geschichte*, επιμ. Susanna Buttaroni / Stanislaw Musiat, Böhlau Verlag Wien - Köln - Weimar 2003, σ. 14.
5. Anna Esposito, “Das Stereotyp des Ritualmordes in den Trientiner prozessen und die verehrung des “Seligen” Simone”, στο συλλογικό τόμο *Ritualmord...*, ό.π. σ. 131-172.
6. Jacek Wijaczka, “Ritualmordbeschuldigungen und prozesse in Polen-Litauen vom 16. Bis 18. Jahrhundert”, στο συλλογικό τόμο *Ritualmord...*, ό.π., σ. 213-232.
7. *Encyclopedia Judaica*, λήμμα “Blood Libel”, τόμος 4, σ. 1128-1130.
8. Μαρούλα Ευθυμίου, *Εβραίοι και Χριστιανοί στα τουρκοκρατούμενα νησιά του νοτιοανατολικού Αιγαίου - οι δύσκολες πλευρές μιας γόνιμης συνύπαρξης*, Αθήνα 1992, σ. 186.
9. Rainer Erb, “Die Ritualmordlegende: Von den Anfängen...”, ό.π. σ. 15.
10. Public Record Office (στο εξής PRO), Foreign Office (στο εξής FO) 294/19, ο Βρετανός υποπρόξενος Pecchioli προς τον γενικό πρόξενο Θεσσαλονίκης Blunt, Καβάλλα 13 Απριλίου 1894, ff. 17-20.
11. Archives du ministère des Affaires étrangères (στο εξής AMAE), Centre des Archives diplomatiques de Nantes (στο εξής CADN), Consulat de France à Salonique, Série B, Carton 11, Ο Γάλλος υποπρόξενος P. Bulgarides προς τον Γάλλο πρόξενο στη Μακεδονία Veillet Dupêche, Καβάλλα 10 Απριλίου 1894.
12. Σύμφωνα με την Αιμιλία Στεφανίδου ο Ιταλός υπήκοος Pecchioli ανέλαβε καθήκοντα υποπρόξενου της Βρετανίας μετά τον W. Davies (1813-1876), βλ. Αιμιλία Στεφανίδου, *Η πόλη-λιμάνι της Καβάλλας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Πολεοδομική διερεύνηση (1391-1912)*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στην Πολυτεχνική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, σ. 169.
13. Ο Πέτρος (Πιέρ) Βουλγαρίδης γεννήθηκε στην Καλλιόπη το 1842 και πέθανε το 1911 στην Καβάλλα όπου υπηρέτουσε ως Γάλλος υποπρόξενος τουλάχιστον από το 1876, βλ. AMAE / CADN, Consulat de France à Salonique, Série 6, Carton 12, Ο Γάλλος υποπρόξενος Constantinos Bulgarides προς τον Γάλλο πρόξενο στη Μακεδονία Choublier, Καβάλλα 6 Δεκεμβρίου 1910.
14. Ο Ραζόν ήταν ένας από τους παλαιότερους υπαλλήλους της εταιρείας των αδερφών Allatini και αργότερα της Commercial. Πέθανε στην Καβάλλα το 1931 σύμφωνα με δημοσίευμα τοπικής εφημερίδας, βλ. Εφημ. *Κήρυξ*, Καβάλλα, 9-6-1931/αρ. φ. 4, σ. 3.
15. Η εμπορική εταιρεία των Fratelli Allatini (αδελφών Αλλατίνι), με έδρα τη Θεσσαλονίκη, δραστηριοποιείται στην καπνική αγορά της Καβάλλας από τα μέσα του 19ου αι., (βλ. PRO/ FO, 295/2, Έκθεση του Βρετανού υποπρόξενου Maling προς το Βρετανό πρόξενο Θεσσαλονίκης, Καβάλλα 6 Μαρτίου 1860.
16. Ο Adolphe Wix γεννήθηκε το 1866 στην Ουγγαρία και υπήρξε γενικός διευθυντής της εταιρείας Oriental Tobacco Company Ltd. του βαρώνου Herzog, η οποία αποτελούσε τον προμηθευτή του αυστρουογγρικού μονοπωλίου καπνού και έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στο καπνεμπόριο της Καβάλλας από τα τέλη του 19ου αι., I. B. Ιωαννίδης, «Ο καπνός στην Καβάλλα», *Υπόστεγο* 8-9 (1997), 84.
17. Στην έκθεση του Πιερ Βουλγαρίδη γίνεται λόγος για 1500 Έλληνες που συγκεντρώθηκαν έξω από το σπίτι του Ραζόν, AMAE / CADN, Consulat de France à Salonique... ό.π. 10 Απριλίου 1894.
18. Ο Nathan Nachmia, θεσσαλονικιός σαράφης και έμπορος, εγκαταστάθηκε στην Καβάλλα στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και απέκτησε σημαντική περιουσία από το καπνεμπόριο και τις χρηματικές συναλλαγές. Πέθανε στο Παρίσι το 1925, βλ. Αρχείο Υποθηκοφυλακείου Δράμας, αρ. συμβολαίου 43.771 / 31-12-1965.
19. Ο Pecchioli ασκεί συγχρόνως καθήκοντα επίτιμου υποπρόξενου της Ιταλίας (1877-1911) και της Βρετανίας (1876-1911;), Αιμιλία Στεφανίδου, *Η πόλη-λιμάνι της Καβάλλας...*, ό.π., σ. 168-169.
20. Το ισπανικό υποπροξενείο ιδρύθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1880, βλ. Κυριάκος Λυκουρίνος. *Το Ελληνικό Υποπροξενείο Καβάλλας (1835-1878)*, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία στον τομέα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Καβάλλα 1994, σ. 29.
21. Ο Γιαννόπουλος υπηρέτουσε στη θέση του Έλληνα υποπρόξενου Καβάλλας το 1894, βλ. Ιστορικό Αρχείο Δημοτικού Μουσείου Καβάλλας (ΙΑΔΜΚ), αρ. εισ. ΑΥΕ 1119, Γιαννόπουλος προς την Επιτροπή προς ενίσχυση της ελληνικής εκκλησίας παιδείας, Καβάλλα ... Ιουλίου 1894.
22. Ο Ιωακείμ Σγουρός υπηρέτησε στη θέση του Μητροπολίτη Ξάνθης και Περίθ(ε)ωρίου, όπου υπάγεται και η Καβάλλα, την περίοδο 1891-1910. Ν. Ρουδομέτωφ, *Η Ελληνορθόδοξη Κοινότητα Καβάλλας από έναν κώδικα των ετών 1895-1908*, Καβάλλα 1908, σ. 30-34.

23. Πρόκειται για τον Αβραάμ Μόλχο. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1855 και εγκαταστάθηκε στην Καβάλα γύρω στο 1880-1883. Ασκούσε καθήκοντα αρχιραβίνου Καβάλας μέχρι το θάνατό του το 1943 κατά το διωγμό των Εβραίων της Καβάλας, βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους (στο εξής ΓΑΚ) - ANK ABE 194/AEE ΔΜΜ 2-01/ΣΑΕ 21-31.
24. Σύμφωνα με τον Βουλγαρίδη το παιδί βρέθηκε σε κάποιο ελληνικό σπίτι, AMAE / CADN, Consulat de France à Salonique... ό.π., 10 Απριλίου 1894.
25. Η «Banque de Salonique» ιδρύθηκε το 1888, από την οικογένεια των Allatini και ξένα πιστωτικά ιδρύματα. Έπαψε να λειτουργεί στην Καβάλα το 1934, βλ. Ευάγγελου Χεκίμογλου, *Τράπεζες και Θεσσαλονίκη 1900-1936*, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 136.
26. Ο Πιερ Βουλγαρίδης αντίθετα δεν αναφέρεται καθόλου στην παρέμβαση του Βρετανού υποπρόξενου, ενώ εξαίρει τη συμβολή του Καϊμακάμη στην άμεση επίλυση της τοπικής κρίσης ανάμεσα στους Χριστιανούς και τους Εβραίους, AMAE / CADN, Consulat de France à Salonique... ό.π., 10 Απριλίου 1894.
27. Ο γιος του Βρετανού υποπρόξενου, το 1908, είναι μέλος του σωματείου της εβραϊκής κοινότητας που ασχολείται με τη διανομή τροφίμων σε άπορους. Αραγε αυτό είναι ένδειξη της εβραϊκής καταγωγής τους; βλ. Archives de l' Alliance Israélite Universelle (στο εξής ΑΑΙΥ), Σειρά Bulgarie II 5, Carmona προς τον πρόεδρο της Κεντρικής Επιτροπής της Alliance, Καβάλα 3 Ιουνίου 1904.
28. ΑΑΙΥ, Σειρά Bulgarie IE 1, Ο πρόεδρος της τοπικής επιτροπής της Αλλιάνς Cassuto προς τον πρόεδρο της Κεντρικής Επιτροπής της ΑΙΥ, Καβάλα 4 Ιουλίου 1904.
29. Η περιοχή εγκατάστασης των πρώτων Εβραίων της Καβάλας προκύπτει από τη συγκριτική μελέτη των ιδιοκτησιών τους στο Αρχείο του Υποθηκοφυλακείου Καβάλας. Οι τουρκικές ονομασίες είναι γνωστές από την έρευνα της Στεφανίδου, Α. Στεφανίδου, *Η πόλη-λιμάνι της Καβάλας...*, ό.π., σ. 287.
30. Κυριάκος Λυκουρίνος, Το καπνεμπόριο της Καβάλας και το εθνικό ζήτημα στις παραμονές του Μακεδονικού αγώνα», *Υπόστεγο* 8-9 (1997), 106 -107.
31. AMAE / CADN, Ambassade de France en Turquie, Série D Correspondance avec les échelles, Carton 15, sous carton 1895, Ο Γάλλος πρόξενος στη Μακεδονία Veillet Dupêche προς τον Γάλλο πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη Cambon, Θεσσαλονίκη 26 Ιουνίου 1895.
32. Κυριάκος Λυκουρίνος, «Το καπνεμπόριο της Καβάλας...», ό.π., 104-105.
33. Το 1893 ξεκινά εργασίες στην Καβάλα η εταιρεία N. Mayer and Co, ένας ακόμη σημαντικός ευρωπαϊκός οίκος εβραϊκών συμφερόντων, βλ. Νικολάου Σκλια, «Ιστορική Ανασκόπησης του Καπνεμπορίου Μακεδονίας και Θράκης μέχρι των αρχών του 20ού αιώνας», στο *Δελτίον Καπνού, μηνιαία έκδοσις του Συνδέσμου Γραφείων Προστασίας του Ελληνικού Καπνού*, έτος Γ' αρ. 9, Μάιος 1935, 18.
34. Κυριάκος Λυκουρίνος, «Το καπνεμπόριο της Καβάλας...», ό.π., 127. Στο έγγραφο του υποπρόξενου Σάρρου (1900), που φέρει τον τίτλο «Περί ιδρύσεως ελληνικής Μετοχικής Τραπεζής εν Καβάλλα», Εβραίοι από το χώρο των τραπεζικών εργασιών κατηγορούνται για τοκογλυφία. Είναι ένα από τα επιχειρήματα της υποπροξενικής αρχής για την ανάγκη δημιουργίας ελληνικής τράπεζας.
35. Η Οθωμανική Αυτοκρατορική Τράπεζα (Banque Imperiale Ottomane) και η Γεωργική Κρατική Τράπεζα δραστηριοποιούνται στην πόλη στο τέλος του 19ου αι., Α. Στεφανίδου, *Η πόλη-λιμάνι της Καβάλας...*, ό.π., σ. 305-306.
36. Η γαλλοεβραϊκή οργάνωση ιδρύθηκε το 1860 στο Παρίσι και δημιούργησε εκτεταμένο δίκτυο σχολείων στην οθωμανική αυτοκρατορία με σκοπό την παροχή δυτικής εκπαίδευσης στους Εβραίους, την κοινωνική και οικονομική τους χειραφέτηση. Στηρίχτηκε στη διδασκαλία των γαλλικών αλλά και των τοπικών γλωσσών, βλ. Ρένα Μόλχο, *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης 1856-1919. Μια ιδιαίτερη κοινότητα*, Αθήνα 2001, σ. 139-224.
37. Η εταιρεία των αδερφών Allatini στην Καβάλα διευθύνεται αυτήν την εποχή από τους Θεσσαλονικείς Ερρίκο και Λαζάρ Μιζραχή. Κωνσταντίνου Χιόνη, *Η παιδεία στην Καβάλα 1864-1919*, Καβάλα 1990, σ. 116.
38. Αυτές οι κατηγορίες διατυπώνονται εναντίον των εκπροσώπων των συμφερόντων της εταιρείας των αδερφών Allatini από το 1858, βλ. Βασίλης Ριτζαλέος, *Η Εβραϊκή Κοινότητα της Δράμας από τα μέσα τον 19ου αιώνα ως το Ολοκαύτωμα*, αδημοσίευτη διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία στον τομέα Νέοτερης και Σύγχρονης Ιστορίας του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 72-73.
39. Κυριάκος Λυκουρίνος, «Το καπνεμπόριο της Καβάλας...», ό.π., 118.
40. ΑΑΙΥ, Σειρά Grèce ID3, Matalon προς τον πρόεδρο της Κεντρικής Επιτροπής της ΑΙΥ, Θεσσαλονίκη 15 Αυγούστου 1901.
41. Η περίπτωση του γυρολόγου από τις Σέρρες Jacob Bueno και του γιου του David το 1905, βλ. ΑΑΙΥ, Σειρά Grèce, XXI E 275 Dollmann (1904-1906), Dollmann προς τον γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής της ΑΙΥ, Σέρρες 12 Μαΐου 1905.
42. Η Régie Cointeressee des Tabacs de l' Empire Ottoman ιδρύεται το 1883 από ευρωπαϊκά κεφάλαια και αποκτά το μονοπώλιο του καπνού (inhissar-I-doukhan), τον έλεγχο της παραγωγής και της εμπορίας του καπνού σε φύλλα, βλ. Ευάγγελου Πρόντζα, *Οικονομικός Προστατευτισμός και Βαλκανική Συνεργασία. Τα ανατολικά καπνά στο Μεσοπόλεμο*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 224.

43. AMAE / CADN, Ambassade de France en Turquie, Serie D Correspondance avec les échelles, Carton 15, sous carton 1894, Ο Γάλλος πρόξενος στη Μακεδονία Veillet Dupêche προς τον Γάλλο πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη Cambon, Θεσσαλονίκη 5 Ιουνίου 1894.
44. ΑΑΙΥ, Σειρά Bulgarie IE 3, Bassat προς τον Πρόεδρο της Κεντρικής Επιτροπής της ΑΙΥ, Καβάλλα 2 Ιουνίου 1908.
45. Ιωσήφ Χατζηιωσήφ, «Πάσχα στην Αλεξάνδρεια...», *ό.π.*, 121-148.
46. Bernard Pierron, *Juifs et Chrétiens de la Grèce...*, *ό.π.*, σ. 35-37.
47. Jacob M. Landau, «Ritual Murder Accusations In Nineteenth-Century Egypt», στο συλλογικό τόμο *The Blood Libel Legend...* *ό.π.*, σ. 209.
48. ΑΑΙΥ, Σειρά Bulgarie IC 5, Situation Generale Interieure des Juifs - Procés de Vratza intenté a des Juifs accusés de meurtre rituel (1891,1893), ΑΑΙΥ, Σειρά Bulgarie IC 10, Situation Generale Interieure des Juifs - Procés pour meurtre rituel (1893).
49. N. Leven, *Cinquante ans d' Histoire L' Alliance Israélite Universelle 1860-1910*, τόμος 1, Paris 1920, σ. 392.
50. Wilhelm Kuehs, «Die Vertreibung der Juden aus Wolfsberg 1338», στο συλλογικό έργο *Die Macht der Bilder - Antlsemittische Vorurteile und Mythen*, Wien 1995, σ. 82-85.
51. Η συκοφαντία αίματος εναντίον του Μεγάλου Ραβίνου στην Ισπανία του 1491-1492, γνωστή ως «La Guardia», θεωρείται από τους μελετητές πως διευκόλυνε την επερχόμενη εκδίωξη των Εβραίων της Ισπανίας, βλ. Sanford Shepard, «The Present State of the Ritual Crime in Spain», στο συλλογικό τόμο *The Blood Libel Legend...* *ό.π.*, σ. 167.
52. Για την υπόθεση του Συμεών από το Τρέντο και τις συνέπειές της, βλ. Willehad Paul Eckert, «Der Trienter Judenprozess und seine Folgen» στο συλλογικό τόμο *Die Macht der Bilder. . . . ό.π.*, σ. 86-101.
53. Erica Weinzieri, «Stereotype christlicher Judenfeindschaft», στο συλλογικό τόμο *Die Macht der Bilder...*, *ό.π.* σ. 137.
54. Κώστας Ορφανός, «Ο καπνός και η καπνεργασία», *Υπόστεγο*, 8-9 (1997), 155.
55. ΑΑΙΥ, Σειρά Grèce, Ecoles IE 3, Ο διευθυντής του εβραϊκού σχολείου Καβάλλας Bassat προς τον πρόεδρο της Κεντρικής Επιτροπής της ΑΙΥ, Καβάλλα 29 Μαρτίου 1926.
56. Εφημ. *Κήρυξ*, Καβάλλα, 21 Απριλίου 1932, αρ. φ. 1.895, σ. 1. Το πρωτοσέλιδο άρθρο φέρει τον τίτλο: «Γύρω από τον άσκοπον θόρυβον. Διαψεύδονται κατηγορηματικώς αι διαδοθείσαι φαντασιοπληξίαι εις βάρος των Ισραηλιτών της πόλεώς μας».
57. Jacob Barnai, «The Development of Community Organizational Structure: The Case of Izmir», στο συλλογικό τόμο *Jews, Turks, Ottomans, A Shared History, Fifteenth Through the Twentieth Century*, επιμ. Avigdor Levy, Syracuse University Press 2002, σ. 50.
58. Ε. Σταμούλη - Σαράντη, «Παραδόσεις της Θράκης», *Θρακικά* 7 (1936), 280: «Τη Μεγάλη Σαρακοστή οι Οβραίοι καλόπιαναν ένα δικό μας αγόρι... το πάχυναν...το έβαζαν σε βαρέλι με βελόνια... το αίμα μάζωναν με τα μπαμπάκια, το στέγγωναν και τόντελναν ως εκεί που βαστούσαν οι Οβραίοι...».
59. *L' Universe Israélite*, Journal des Principes conservateurs du Judaïsme par une société d' Hommes de lettres, «De l' Usage du Sang Chrétien dans les azymes des Israélites», 18 (1862-1863), 384. Αναφέρεται σε υπόθεση συκοφαντίας αίματος στη Σμύρνη το 1863.
60. Το «κάψιμο του εβραίου» επιβιώνει στα Κύργια Δράμας από μικρασιάτες πρόσφυγες μέχρι τις μέρες μας, προφορική μαρτυρία του Βασίλη Μπαξεβάνογλου, Κύργια Δράμας, 1 Δεκεμβρίου 1996.
61. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *Ο άλλος εν διωγμώ*, Αθήνα 1998, σ. 16.
62. Οι κύριοι λόγοι της κρίσης που διαφαίνεται πριν από το οικονομικό κραχ του 1929 στον Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 2002, σ. 122-123.
63. *Κήρυξ*, Καβάλλα, 26 Απριλίου 1932, αρ. φ. 1.899, σ. 3.
64. *Κήρυξ*, Καβάλλα, 7 Ιουνίου 1932, αρ. φ. 1.934, σ. 3.
65. ΑΑΙΥ, Σειρά Grèce, Ecoles IE 3... *ό.π.*, 29 Μαρτίου 1926.
66. Ειδικά την περίοδο 1931-1932 η καβαλιώτικη κοινωνία λατρεύει τα αθλητικά της ινδάλματα, τους Εβραίους αδερφούς Λεών και Τζάκυ Πασύ, βλ. *Κήρυξ*, Καβάλλα, 4 Μαρτίου 1932, αρ. φ. 1.853, σ. 2.
67. Στις βουλευτικές εκλογές του 1932, οι υποψήφιοι της οργάνωσης με το Λαϊκό Κόμμα (Μπαλάνος) και το Εθνικό Ριζοσπαστικό Κόμμα (Λεόντιος) συγκέντρωσαν μόλις 125 ψήφους στην πόλη, βλ. *Κήρυξ*, Καβάλλα, 2 Οκτωβρίου 1932, αρ.φ. 2.037, σ. 3.
68. Frederick B. Chary, *The Bulgarian Jews and the Final Solution 1940-1944*, University of Pittsburg Press 1972, σ. 102.
69. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, *Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 1941-1944*, επιμέλεια Ξανθήππη Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη, Θεσσαλονίκη 2002.
70. Bernard Pierron, *Juifs et Chrétiens de la Grèce Moderne...*, *ό.π.*

[Ο κ. **Βασίλης Ριτζαλέος** είναι ιστορικός. Εισήγηση στο ΚΔ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας, που έλαβε χώρα στη Θεσσαλονίκη 30-31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2003].

Ημέρα Μνήμης Ολοκαυτώματος των Ελλήνων Εβραίων

Από την κατάθεση στεφάνων στο Μνημείο Άγνωστου Στρατιώτη. Ο εκπρόσωπος της Κυβέρνησης υπουργός Εσωτερικών κ. Πρ. Παυλόπουλος, ο Νομάρχης Αθηνών κ. Ιωάννης Σγουρός και ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος κ. Μωϋσής Κωνσταντίνης.

Η Εθνική Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος τιμήθηκε με εκδήλωση που έγινε στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, τη Δευτέρα 4 Φεβρουαρίου 2008, στις 7 το απόγευμα, παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. **Κάρολου Παπούλια**.

Την εκδήλωση διοργάνωσαν η Νομαρχία Αθηνών, το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος και οι Ισραηλιτικές Κοινότητες Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

Ο Ελληνικός Εβραϊσμός απότισε φόρο τιμής στη μνήμη των 6 εκατομμυρίων Εβραίων της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και 67.000 Έλληνες Εβραίοι (το 86% του συνολικού εβραϊκού πληθυσμού της Ελλάδας), που εξοντώθηκαν στα Ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και παράλληλα τίμησε εκείνους που συνέβαλαν στη διάσωση Εβραίων.

Σε αναγνώριση της έμπρακτης βοήθειάς τους, κατά τη φετινή εκδήλωση τιμήθηκαν οι τότε Πρόξενοι της Ισπανίας και της Ιταλίας που έσωσαν Εβραίους στη Θεσσαλονίκη και στην Αθήνα. Πρόκειται για πράξεις ανθρωπισμού σε μια περίοδο που η απανθρωπιά του Φασισμού και του Ναζισμού κατείχε την Ελλάδα.

Στην εκδήλωση παρέστησαν, εκπροσωπώντας αντιστοίχως την Ισπανία και την Ιταλία, οι Υφυπουργοί Εξωτερικών κ. Μπερναρδίνο Λεόν και Φαμιάνο

Κρουτσανέλι. Επίσης, εκτός των άλλων, παρέστησαν: η αντιπρόεδρος της Βουλής κα Έλ. Παπαδημητρίου, οι υπουργοί, κυρία Φάνη Πάλλη-Πετραλιά, κύριοι Γ. Αλογοσκούφης, Θ. Κασσίμης, Ιω. Παπαθανασίου, Ιω. Βαληνάκης, εκ μέρους του ΠΑΣΟΚ η κυρία Σ. Ράπτη, του ΚΚΕ ο κ. Βασ. Δημόπουλος, το μέλος της Πολιτικής Γραμματείας του ΣΥΝ κ. Παν. Τριγιάζης, η τ. Πρόεδρος της Βουλής κ. Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη, οι βουλευτές κ. Π. Παναγιωτόπουλος, Μ. Βαρβιτσιώτης, Κ. Κουκοδήμος, Μ. Γλέζος, Γρ. Νιώτης κ.ά. Πρέσβεις ξένων χωρών, Γενικοί Γραμματείς Υπουργείων, πρώην υπουργοί, εκπρόσωποι του πνευματικού, επιστημονικού και επαγγελματικού κόσμου της χώρας κ.ά.

Η Υπουργός Εξωτερικών κυρία Ντόρα Μπακογιάννη, εκ μέρους της Ελληνικής Κυβέρνησης, αφού αναφέρθηκε στα δεινά που υπέστησαν οι Εβραίοι από τη «φυλετική και εθνικιστική αναληγσία της δεκαετίας του 1940», κατέληξε: «Ως Υπουργός των Εξωτερικών της χώρας που υπέστη σε σημαντικό βαθμό τα δεινά του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σας καλώ σήμερα, ημέρα μνήμης του Ολοκαυτώματος των Ελλήνων Εβραίων, να ενώσουμε όλοι τις φωνές μας κατά του αντισημιτισμού. Να διατηρήσουμε αναλλοίωτο στη μνήμη μας το μάρτυριο που υπέστησαν οι Εβραίοι συμπολίτες μας. Να λυτρώσουμε τις αθώες και αδικοχαμένες ψυχές τους. Να αγωνιστούμε για ανοιχτές κοινωνίες, για κοινωνίες ευημερούσες, για κοινωνίες ισότητας, δικαιοσύνης και

αδελφοσύνης».

Ο Νομάρχης Αθηνών κ. Ιωάννης Σγουρός υπογράμμισε ότι «σήμερα, στις λεγόμενες πολιτισμένες χώρες αναπτύσσονται φαινόμενα βίας, προκατάληψης και ρατσισμού που μας απειλούν όλους, χωρίς εξαίρεση. Αιτίες γι' αυτά είναι η αδιαφορία για τον συνάνθρωπό μας, η έλλειψη σεβασμού για την διαφορετικότητα, η μισαλλοδοξία, ο φανατισμός, η ανοχή απέναντι στα φαινόμενα προκατάληψης, απολυταρχισμού και βίας».

Ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος κ. Μωϋσής

Κωνσταντίνης, στην ομιλία του, στάθηκε στο θέμα της ευγνωμοσύνης την οποία καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο εκφράζουν με κάθε τρόπο οι Εβραίοι σε όσους τους βοήθησαν κατά την τραγική περίοδο του Ολοκαυτώματος. Ο ίδιος αναφέρθηκε ειδικά στις τότε επιτυχείς ενέργειες του Γενικού Προξένου της Ισπανίας στην Αθήνα Σεμπαστιάν ντε Ρομέρο Ραδιγάλες για να διασώσει Εβραίους ισπανικής καταγωγής.

Ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης κ. Δαβίδ Σαλιέλ εξιστόρησε τις αγωνιώδεις προσπάθειες του Ιταλού Προξένου στη Θεσσαλονίκη Γκουέλφο Τζαμπόνι και των συνεργατών του ώστε να υπονομεύσουν έμπρακτα τα γερμανικά σχέδια για την εξολόθρευση των Εβραίων. Τελικά κατόρθωσαν να διασώσουν μεγάλο αριθμό που ξεπερνά τα 500 άτομα.

Ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών κ. Βενιαμίν Αλμπάλας, με αφορμή τα όσα απάνθρωπα συνέβησαν στο Ολοκαύτωμα, ανέδειξε τα καταστροφικά αποτελέσματα για την ανθρώπινη κοινωνία που δημιουργούνται σαν επακόλουθα της μισαλλοδοξίας και του αντισημιτισμού.

Ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Εβραϊκού Συνεδρίου κ. Moshe Kantor, στην ομιλία του, αναφέρθηκε στην αξία που έχει για τις νέες γενιές η διδασκαλία του Ολοκαυτώματος και έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου για τις συνέπειες που μπορεί να έχει η αναβίωση του αντισημιτισμού.

Η κα **Ραχήλ – Λόλα Άντζελ**, διασωθείσα από το στρατόπεδο Μπέργκεν – Μπέλσεν, κατέθεσε την προσωπική της μαρτυρία για τη συμβολή του Ισπανού Προξένου και των συνεργατών του ώστε να βοηθήσουν συλληφθέντες Εβραίους.

Ο κ. **Αρμάνδος Μοδιάνο**, που διασώθηκε κατά το διωγμό, αναφέρθηκε στα όσα έπραξαν στελέχη του Ιταλικού προξενείου στη Θεσσαλονίκη για να προστα-

Από το άναμμα κεριών στη μνήμη των Εβραίων που εξοντώθηκαν από τους Ναζί κατά το Ολοκαύτωμα.

τεύσουν Εβραίους. Ο ίδιος περιέγραψε τους τρόπους που συμπατριώτες Έλληνες φίλοι του τον βοήθησαν να διαφύγει τη σύλληψη.

Ακολούθησε η επίδοση αναμνηστικών Τιμητικών Διακρίσεων στους **Υφυπουργούς Εξωτερικών της Ισπανίας κ. Bernardino Leon και της Ιταλίας κ. Famiano Crucianelli**, καθώς και σε συγγενείς των αιμνήστων Προξένων Ραδιγάλες και Τζαμπόνι.

Ο Ιταλός Υφυπουργός, στο χαιρετισμό του, ανέφερε ότι η Ιταλία που στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου παρασύρθηκε από τη Φασιστική ιδεολογία και συμπορεύτηκε με τις απεχθείς ρατσιστικές επιλογές του Ναζισμού, σήμερα μπορεί να κοιτάξει με περηφάνια και βαθιά ευγνωμοσύνη προσωπικότητες, όπως ο στη Κατοχή πρόξενός της Zamboni, που ήξεραν με τις τότε ενέργειές τους να δώσουν απόλυτη αξία στην προστασία της ζωής.

Ο Ισπανός Υφυπουργός, με αφορμή το τιμηθέν ηθικό παράστημα του τότε Ισπανού διπλωμάτη Ραδιγάλες, τόνισε ότι: «Αυτό είναι το ηθικό μήνυμα που, μετά τη συμπλήρωση πλέον των τεσσάρων δεκαετιών από το τέλος της παγκόσμιας διένεξης, οφείλουμε να δίνουμε το παρόν μπροστά στις προκλήσεις και τις αδικίες που ακόμα και σήμερα απειλούν τον κόσμο και την ειρήνη».

Το πρωί της ίδιας ημέρας έγινε **κατάθεση στεφάνων** στο Μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη από τους εκπροσώπους των Αρχών και των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων Ελλάδος. Ως Εκπρόσωπος του Πρωθυπουργού και της Κυβέρνησης, στεφάνι κατέθεσε ο υπουργός Εσωτερικών και Δημόσιας Διοίκησης κ. **Προκόπης Παυλόπουλος**.

Πίνακας Περιεχομένων

Α' Τόμου περιοδικού «Χρονικά» (2007, τεύχη 207-212)

Πίνακας Τευχών

- Τεύχος 207 (Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2007)
Τεύχος 208 (Μάρτιος – Απρίλιος 2007)
Τεύχος 209 (Μάϊος – Ιούνιος 2007)
Τεύχος 210 (Ιούλιος – Αύγουστος 2007)
Τεύχος 211 (Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2007)
Τεύχος 212 (Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2007)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

A

Αλμπάλας Βενιαμίν, 208/10
Ανδρεόπουλος Χάρης, 208/23
Αρχιμανδρίτης Β., 211/5
Ασημακόπουλος Κώστας, 210/15

B

Βαζάκας Θωμάς, 211/6
Βαλέτας Κώστας, 207/22
Βενέτσια Σλόμο, 210/13

Γ

Γιαλκέτσης Θαν., 210/12

Δ

Δούκαρης Δημ., 211/8

G

Goodman Martin, 209/12

K

Καρατζόγλου Γιάννης, 212/8
Καρκαγιάννης Αντώνιος, 210/2
Κατσαρός Λουκάς, 208/26
Κοσμά Ελένη, 207/2
Κουλούρη Χριστίνα, 211/2
Κωνσταντίνης Μωϋσής, 208/8

M

Μαβίδης Παύλος, 208/37
Μαγρίζος Μωρίς, 208/27
Μαγρίζου Μπέττυ, 208/30
Μάζης Ι.Θ., 212/3
Μανγκέλ Αλμπέρτος, 212/17
Μάτσας Σαμπεταΐ, 211/9
Μαυράκη Μαρία, 207/15
Μήτας Στ., 207/2
Μολίνος Στρ., 210/3
Μορδοχάϊ Άννα, 208/11
Μπαττίνου Ζανέτ, 211/14
Μπέγζος Μάριος, 212/2

Μπουκάλας Παντελής, 209/2
Μωϋσή Ρίτα, 208/29
Μωϋσής Εσδράς, 212/10

N

Ναχμία Μπέρρυ, 208/11

O

Οικονόμου Ηλίας, 207/3
Ορφανός Γεώργιος, 208/16

Π

Παπαγεωργόπουλος Βασ., 208/19
Παπατόλιας Απ., 208/36
Πάτρας Λουκάς, 209/3

P

Ριτζαλέος Βασίλειος, 207/10

Σ

Σαλτιέλ Δαυίδ, 208/20
Σαρτρ Ζαν-Πωλ, 210/12
Σγουρός Ιωάννης, 208/7
Σολομών Μαρσέλ, 208/37
Σφυριδης Περ., 209/25
Σωτηρίου Νίκος, 208/35

T

Τριανταφυλλόπουλος Ν.Δ., 211/15
Τσαλαχούρης Κώστας, 210/9
Τσινικόπουλος Δημήτρης, 212/14

Υ

Υψηλάντης Τριαντ., 209/14

X

Χάρις (Harris) D., 208/13

Ψ

Ψαρούδα-Μπενάκη Άννα, 208/5
Ψωμιάδης Παν., 208/18

ΠΙΝΑΚΑΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

A

Αντισημιτισμός, 207/2, 209/2, 210/2, 210/12, 212/3
Αρχαιολογία, 209/13

Γ

Γιαννιώτικα Εβραϊκά τραγούδια, 211/9

Δ

Διηγήματα, 210/15

Ε

Εβραίοι – Ελληνισμός, 211/3

Θ

Θρησκείες, 212/2

Ι

Ισραηλιτικές Κοινότητες Ανατολικής Μακεδονίας -
Θράκης, 209/14

Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών, 207/10

Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, 212/8

Ισραηλιτική Κοινότητα Καστοριάς, 210/7

Ισραηλιτική Κοινότητα Λέσβου, 210/3

Ισραηλιτική Κοινότητα Ρόδου, 210/9

Ισραηλιτική Κοινότητα Σερρών, 211/15

Κ

Καζαντζάκης Νικ., 211/8

Κοινωνιολογία Παλαιάς Διαθήκης, 207/3, 209/3

Λ

Λίτζ Ερνστ, 212/19

Μ

«Μάνθος» караγκιοζοπαίχτης, 211/15

Μπεναρόγια Αβραάμ, 211/8

Μωϋσής Ασέρ, 212/10

Ν

Ναρ Αλμπέρτος, 209/25

Ο

Ολοκαύτωμα, 207/15, Ετήσια Τελετή 2007 αφιέρωμα
208, 210/13, 211/2, διδασκαλία του Ολοκαυτώματος,
211/14 και 212/17

Π

Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, 207/22

Πολιτισμός, 209/12

Σ

Σολομώντος (Παροιμίες), 212/14

Στρατόπεδα, Ebensee – Αυστρίας, 211/6

Φ

Φριζής Μαρδοχαίος, 211/5

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- ♦ Alb. Rainer, «Η ιστορία της θρησκείας του Ισραήλ κατά τους χρόνους της Παλαιάς Διαθήκης», 208/42
- ♦ Moishe Postone, «Οι ιστορικοί και το Ολοκαύτωμα», 208/42
- ♦ Φωτεινή Τομαή – Κωνσταντοπούλου, «Προσωπικά και Δημόσια», 208/42
- ♦ Κ. Κριτσίνης, «Η Φραγκοσυριανή και ο Δούκας της Άσπρης Θάλασσας», 208/42
- ♦ Κομν. Απότας, «Θρησκευτικές Κοινότητες της Καβάλας 1850-1950», 209/30
- ♦ Δημ. Τσινικόπουλος, «Ιησούς: Ο ποιητής των ποιητών», 209/30
- ♦ Mark Mazower, «Θεσσαλονίκη – Πόλη των Φαντασμάτων – Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι, 1430-1950», 209/30
- ♦ Φρ. Κάκις, «Η κληρονομιά του θάρρους», 210/18
- ♦ Δημ. Καϊμάκης, «Τρία βιβλία με θέματα της Παλαιάς Διαθήκης», 210/18
- ♦ Κων. Χαλβατζάκης, «Οι υπόγειες πολιτείες της Καπαδοκίας και άλλα ιστορήματα», 210/18
- ♦ Εκδόσεις του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος, 211/16
- ♦ Βασ. Γεωργιάδου - Άλκης Ρήγος, «Άουσβιτς – Το γεγονός και η μνήμη του», 212/21
- ♦ Νίκη Eideneir, «Τα Ηλιοτρόπια των Εβραίων», 212/21
- ♦ Μαν. Πράτσικας, «Η Κατοχή και η Αθήνα», 212/21
- ♦ Ελπιδοφόρος Ιντζέμπελης, «Σταθμός Ζωή», 212/21
- ♦ Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Ανθολογία, 212/22
- ♦ Βασίλης Κωνσταντίνου, «Οι παίχτες», 212/22

ΑΝΑΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

Π. Μανδραβέλης: «Απαγορεύεται το φρόνημα», 207/24.

Παν. Δεντσόρας: «Ολοκαύτωμα», 209/30.

Γ. Καρατσιώλης: «Εβραίοι στους πολέμους του Ελληνισμού», 212/22.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ»

Γ. Ν. Αντωνακόπουλος, «Γραμματική της εβραϊκής γλώσσας τυπωμένη στη Μάλτα το 1837», 208/41.

Βιβλίο

ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΝΑΧΜΑΝ:

Χρονικό της Wizo-Aniv

(Εκδοση Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος, Αθήνα 2007)

Η συγγραφέας είχε την ευτυχή πρωτοβουλία να παρουσιάσει την πολύπλευρη δραστηριότητα της Wizo-Aniv, παράρτημα Ελλάδος. Η διεθνής Wizo ιδρύθηκε το 1920, ως Κίνηση Γυναικών με ιδανικά, όπως αναφέρεται στον υπότιτλο του βιβλίου, το δε ελληνικό τμήμα το 1935 από τις Βικτωρίνη Καμχή και Ρέη Κανέτη. (Επίσημη ίδρυση το 1937 στη Θεσσαλονίκη). Έκτοτε, επί δεκαετίες η οργάνωση συνεχίζει το έργο της με σκοπό να διαφυλάξει τις εβραϊκές παραδόσεις στην οικογένεια και να συγκεντρώνει το γυναικείο εβραϊκό δυναμικό σε εκ-

δηλώσεις ενότητας και φιλίας. Ένα βιβλίο με πολύτιμες καταγραφές ντοκουμέντων, χρήσιμο για την ιστορία του ελληνικού εβραϊσμού.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΛΙΟΛΙΟΥ:

Τχνη Εβραϊκής

Παρουσίας στη Σίφνο

(Ευρασία, Αθήνα 2007)

Η παρούσα ερευνητική εργασία κινείται προς δύο κατευθύνσεις: Η πρώτη αφορά γενικά τη ζωή και τη δράση των Ελλήνων πολιτών, Εβραίων το θρήσκευμα. Η δεύτερη προσπαθεί να διερευνήσει τυχόν ίχνη εβραϊκής παρουσίας στη Σίφνο, μέσα στα πλαίσια της αντίστοιχης έντονης εβραϊκής παρουσίας στις Κυκλάδες.

ΒΑΣΩΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ:

Βαρούμ: Μια Ελληνίδα στο Άουσβιτς

(Αθήνα, 2007)

Η Θεσσαλονικιά συγγραφέας του βιβλίου, παρότι δεν ήταν Εβραία, συνελήφθη από τους Γερμανούς το 1944

και μεταφέρθηκε στα στρατόπεδα Άουσβιτς, Ραβενσμπρυκ και Μπούχενβαλντ. Κατάφερε να επιβιώσει. Καταγράφει τις προσωπικές της αναμνήσεις και εμπειρίες από τα γεγονότα που έζησε στα στρατόπεδα θανάτου μέχρι το 1945 που απελευθερώθηκε και επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη.

ΝΙΚΟΥ ΖΑΪΚΟΥ:

Διεθνές Δίκαιο και συνεργασία με τον εχθρό

(Εκδ. Αντ. Σταμούλη, Αθήνα 2006).

Μελέτημα για το πρωτότυπο θέμα που αφορά την κρατική υπόσταση και τη δικαιοσύνη που δημιουργούνται από τις κυβερνήσεις των κατεχομένων κρατών, οι οποίες διορίζονται από τους ξένους κατακτητές σε περιόδους πολέμου. Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η θέση των κυβερνήσεων αυτών από πλευράς Διεθνούς Δικαίου. Ιδιαίτερο τμήμα της μελέτης αφορά τα όσα συνέβησαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής 1941-1944.

ΝΙΚΟΥ Π. ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ:

Τουρκία και Ευρώπη

(Εκδόσεις Πελασγός, Αθήνα 2005)

Η στάση ευρωπαϊκών χωρών απέναντι στο αίτημα της Τουρκίας για ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Ένωση εξετάζεται στο παρόν βιβλίο. Η στάση αυτή διερευνάται από την πολιτική, τη γεωγραφική, την οικονομική πλευρά της κάθε χώρας. Όπως γράφει στον πρόλογο του ο πρόεδρος ε.τ. Κ. Βάσσης «Οι κυβερνήσεις της Ευρωπαϊκής Ενωσης ενεργούν κατά κανόνα ερήμην των πολιτών των, σχεδόν συνωμοτικά, ενώ οι πολίτες τις αποδοκιμάζουν, ευθύς ως τους δοθή η ευκαιρία». Το βιβλίο αποτελεί μια συνοπτική παρουσίαση της ευρωπαϊκής πορείας και προοπτικής της Τουρκίας.

Λάβαμε επίσης:

Μαντώ Κατσούλου - Ζολώτα: *Ποιητικές Συνθέσεις* (Πειραιάς: Art-Selana, 2007). Ποιήματα που έχουν γραφτεί σε διάφορες στιγμές της ζωής της ποιήτριας.

ΤΑ ΠΥΡΙΝΑ ΜΕΤΩΠΑ ΤΗΣ ΑΚΥΡΟΛΕΞΙΑΣ:

Το Ολοκαύτωμα ούτε ως μετωνυμία ούτε ως μεταφορά

► Συνέχεια από τη σελίδα 2

για να ορίσει περιορισμό κατ' οίκον ή για να κλείσει τα σύνορα. Δεν διακρίνει, εισάγει διακρίσεις»¹. Όταν ο Derrida γράφει «δεν υπάρχει ρατσισμός χωρίς μια γλώσσα», το λιγότερο που μπορούμε να σκεφτούμε είναι ότι η ίδια γλώσσα που οργανώνει το ρατσιστικό μοντέλο είναι αυτή που αργότερα προάγει και διευκολύνει την κανονικοποίησή του (banalization).

ΕΙΝΑΙ ΕΛΑΧΙΣΤΑ ΠΕΙΣΤΙΚΗ και αθώα η επίκληση στο διεκπεραιωτικό κλισέ «ε, και λοιπόν; Αφού έτσι το λέμε», ιδίως εάν λάβουμε υπόψη την κάθε άλλο παρά «διεκπεραιωτική» οικοδόμηση του ναζιστικού γλωσσικού μοντέλου, που ως αποτέλεσμα είχε την υπονόμηση της ίδιας της γλώσσας ως διαπιστωτικής: «Πείνα, δίψα, μετάθεση, διαλογή, φωτιά, καμινάδα: όλες αυτές οι λέξεις σημαίνουν κάτι, μα την εποχή εκείνη σήμαιναν κάτι άλλο», γράφει ο Ελί Βιζέλ στον πρόλογο της Νύχτας και είναι φανερό ότι αυτή η γλώσσα δεν διαπιστώνει, αλλά, επιτελεί. Και επιτελεί διπλά: όπως η επιγραφή «Νύχτα και Καταχνιά» στην καρτέλα ενός κρατουμένου προ-

γράφει την εξόντωσή του, έτσι και η λέξη «Ολοκαύτωμα» δεν μπορεί έκτοτε παρά να παραπέμπει (έστω και ανεπαρκώς²) στον αφανισμό έξι εκατομμυρίων Εβραίων της Ευρώπης. Αυτές οι συζητήσεις είναι οδυνηρές: δεν αφορούν μόνο νεκρούς που στοιχειώνουν τη μνήμη μας, αλλά και αυτήν ακριβώς την πιο πρόσφατη εμπειρία των πυρκαγιών στην περισσότερο ανατριχιαστική υλικότητά της. Και για αυτό χρήσιμη θα ήταν μια σχετική αυτοσυγκράτηση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Jacques Derrida, *Η τελευταία λέξη του ρατσισμού*, μτφ. Χ. Γ. Λάζος, Αγρα, 1992, σ. 11.

2. «Αν στις δεκαετίες του '50 και του '60 οι ενήλικες που είχαν γεννηθεί πριν ή κατά τη διάρκεια του πολέμου εκδήλωναν μια ασυνείδητη, όλο επειέικα αδιαφορία απέναντι σε αυτό που πολύ μετριοπαθώς ονομάζεται Ολοκαύτωμα, τώρα πια τα πράγματα δεν είναι έτσι» (Ελί Βιζέλ, *Η Νύχτα*, μτφ. Γιώργος Ξενάριος, Μεταίχιμο, 2006. Η υπογράμμιση δική μας).

[Από το «Αντί», 26.10.2007].

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece
36, Voulis str., 105 57 Athens , Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852
e-mail: hhkis@ath.forthnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of Issue 213, vol. 31 January - February 2008

✓ In their study, Eleni Kosma and Stergios Mitas, say that the **term Holocaust should not be used in any other case** except for “the unique in history mass death factory which Hitler organized for the annihilation of 6 million Jews”.

✓ On the occasion of Pierre Andre Taguieff’s book “The myth of the «Elders of Zion»”, Professor Andreas Pandazopoulos explains how the myth of **Jewish conspiracy** on matters concerning humanity was created and continues to function.

✓ Mrs Xanthippi Kotzageorgi who has worked particularly on the Bulgarian occupation in Eastern Macedonia and Thrace between 1941-1944, refers specifically on the deportation and **extermination of the Jewish population** of these two regions.

✓ In the series Greek Jewish personalities of the 20th century, we publish data on the **Constantini family**, whose members contributed to the financial, industrial and technical development of Greece, as well as to the Public Administration, and to the Jewish communal affairs.

✓ The Nazi former President of Austria Kurt Waldheim had been an active Nazi officer in Greece. Alekos Raptis gives us Yehosua Matza’s testimony on **Waldheim’s anti-Semitic activity**.

✓ In 1984 in Kavala (Greek Macedonia), a rumor was spread that the wife of a Jewish man, named Razon, tried to commit a ritual murder of an orphan girl resulting to a crisis. In his study, Vassilis Ritzaleos proves that the **particular libel was false** and was related to the domination of Jewish enterprises back then.

✓ **On February 4, 2008, the National Remembrance Day for Greek Jewish Martyrs and**

Heroes of the Holocaust was honored in Athens. During the event, the Consuls of Spain and Italy who had assisted in the rescue of Greek Jews, citizens of these two respective countries, were honored. We publish a report on the event to which the president of the European Jewish Congress, Mr. Moshe Kantor, attended.

✓ A table of contents of the 2007 issues follow.

✓ The issue closes with book reviews.

FRONT COVER: Samuel anoints David.
Fresco in the Synagogue Doura – Europos,
Syria (3rd century).

Translated from Greek by: *Rebecca S. Camhi-Nachmia*

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΨΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@ath.forthnet.gr

Internet site: <http://www.kis.gr>

Κωδικός εντύπου: 3502

Τα ευυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Μιχάλης Κύρκος, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Διανέμεται δωρεάν

Spot Placement

Gold Eurobank MasterCard

Μία ανεκτίμητη συλλογή ολοκληρώνεται!

Τρεις κάρτες MasterCard, μία επιλογή: Eurobank

 210-95 55 555

